

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 1 ȘI 15 v. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. In străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>COMITETUL DE REDACTIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.</p>
--	--	--

Hristos a înviat!

— Cugetări de sf. Sărbători. —

Adusu-ni-am aminte, zic arhieriei și fariseii adunați la Pilat, că înșelătorul acela încă fiind viu a zis: După trei zile mă voi scula. Deci poruncește, să se întărească mormântul până a treia zi, ca nu cumva venind ucenicii lui noaptea, să-l fure, și să zică poporului, că s'a sculat din morți; și va fi rătăcirea cea de apoi mai rea, decât cea dintâiu.

Rar se mai poate vedeà atâta răutate, vor gândi poate oamenii de bine din zilele noastre, la cetirea cuvintelor de mai sus, deși n'am avea decât să ne dăm seama bine de cele ce se întâmplă în jurul nostru, și am vedeà, că lucrul se repetă, în altă formă firește, și sub ochii noștri. Nu e doar aceeaș istoria, schimbându-se numai actorii, din vreme în vreme? Și nu ne-a atras oare și Mântuitorul luarea aminte asupra acestui lucru, în neuitatele-i cuvinte rostite după cina cea de taină: De vă urește pe voi lumea, să știți, că pe mine m'a urît mai înainte decât pe voi. De-ați fi din lume, lumea ar iubi pe al său; iar pentrucă nu sunteți din lume, ci eu v'am ales din lume, pentru aceasta vă urește lumea. Aduceți-vă aminte de cuvântul care v-am zis: Sluga nu e mai mare decât stă-

pânul său. De m'au prigonit pe mine, vă vor prigonî și pe voi.

Cuvinte dumnezeeești, cuvinte adevărate!

*

Să ne ațintim privirea, de data aceasta, asupra puterilor celor mai mari ale omenirii de astăzi, asupra științei și civilizațiunii moderne și vom afla aceeaș pornire dușmănoasă, ce o vedem la arhierii și fariseii în istoria Evangheliștilor.

Știința pozitivă modernă doar încă nu vrea să știe de Dumnezeu, de revelațiune, nu crede în minuni și năzuește cu un cuvânt la eliminarea cu orice preț a elementului supranatural și divin din convingerile oamenilor, adecă la reîmpăgânirea lumii. Căci ne întrebăm, ce alta urmăresc marile curente destructive din Apus (socialdemocrația, libera-cugetare francmasonică, pozitivismul, naturalismul, materialismul, monismul scl.)? Într'adevăr, pare că au revenit vremile îndrăcișilor din Evanghelie, cu deosebirea însă că astăzi, nu trupurile, ci sufletele oamenilor sunt stăpânite de demonii necredinței și ai emancipării totale de sub tot soiul de legi: religioase, morale, sociale, convenționale scl. Devize, ca: „Fort mit aller Dogmatik, Vernunft allein sei Sieger!“ caracterizează mai bine psihologia acestor curente; iar îndreptățirea lor științifică vreau să o expună și probeze opere, ca: „Comment les dogmes finissent“, „La crise de la foi“, „Die Krise des Christentums“ „Die grossen Welträtsel“; ba unii filozofi (Nietzsche) ne întreabă, că n'auzim oare cum sună clopotele la — îngroparea credinței în Dumnezeu, care a murit. Dacă am vrea să ilustrăm în cuvinte puține toate acestea, abia am găsi altele mai potrivite, decât cele ce urmează din Prohászka: „Știință, artă, economie națională, societate, apar pe arenă cu sufletele însetate după o lume mai bună și în dorul

acesta puternic ele sfarmă tot ce-i vechiu; au vrut să sfarme și bisericile noastre și să lase numai crip-tele; ba se pare, că chiar și altarele au vrut să le prefacă în morminte, în cari să se odihnească în Domnul credința ce a murit; în marinositatea lor, raționaliștii noștri i-au săpat și lui Hristos mormântul, tăgăduindu-i dumnezeirea și scriindu-i pe monumentul dela căpătâiu: „Aici odihnește înțeleptul Isus Hristos“.

*

Ci pe cum au pățit Jidovii cu Mântuitorul, care a treia zi „s'a sculat, precum a zis“, iar paznicii „s'au cutremurat și s'au făcut morți“, așa vor păți — toate semnele arată — și necredincioșii noștri!

Ca să reiau frumosul șir de idei alui Pohászka: „În vreme ce știința și critica modernă căutau cîntirul să îngroape credința străbună, deodată se pomenește în fața inevitabilelor perspective ale infinitului în timp și în spațiu, și mortul, pe care-l duceau să-l îngroape, spre marea lor spaimă, învie, căci nu fusese mort aieva, ci numai la aparință. Cu adevărat oricât s'ar sbuciumă mintea omenească, ca să se emancipeze de metafizică și de tot ce-i transcendent, trebuie să vadă cu durere, că zădarnice sunt sforțările sale: fără metafizică, mintea nu poate subsista; chiar adevărurile cele mai elementari, ca cele cuprinse în tabla înmulțirii, sunt metafizice. Chiar din conceptul timpului mintea omenească trebuie cu necesitate se ajungă la acela al eternității, precum din conceptul spațiului făurește idea imensității. Se convinge tot mai mult că:

„Hoch über der Zeit und dem Raume schwebt
„Lebendig der höchste Gedanke!“

Sunt prea potrivite în această ordine de idei, cuvintele filozofului englez Thomas Carlyle, decât să le putem retăcea: „Pământul acesta zidit din stânci,

verde, înflorit, arborii, munții, râurile, mările cu mii de glasuri; — nemărginita și adâncă mare de azur, care plutește deasupra capetelor noastre; vânturile cari o mătură; norul negru care se adună formându-se, acum vărsând foc, acum grindină și ploaie; ce *este* aceasta? Da, ce? În fond nu știm încă; nu vom putea ști niciodată. Nu prin intuițiunea noastră superioară scăpăm de greutate, ci prin ușurința noastră superioară, prin neatenția noastră, priu *lipsa* noastră de intuiție. Când *nu* mai cugetăm, încetăm de a ne mai minuna. De jur împrejurul nostru, încătușând orice noțiune ce formăm, este un învăliș de tradiții, lucruri din auzite, *vorbe* goale. Numim focul din norul negru de furtună: „electricitate“, și ținem cursuri savante despre ea, și scoatem ceva ce-i seamănă, din sticlă și mătasă; dar *ce* este? Ce l-a făcut? De unde vine? Încotro merge? Știința a făcut mult pentru noi; dar e o știință sermană aceea, care ar voi să ne ascundă marea, adâncă, sfânta infinitudine de Neștiință, la care nu putem niciodată pătrunde, peste care orice știință stă numai ca o pojghiță foarte subțire. Lumea aceasta, după toată știința și cunoștința noastră, rămâne tot o minune; uimitoare, nepătrunsă, *magică*, pentru oricine va *cugeta* asupra ei. — Marele mister al timpului, chiar de n'ar mai fi și altul; nemărginitul, tăcutul, neobositul lucru numit timp, curgând, precipitându-se, repede, tăcut, ca fluxul unui Ocean ce năpădește totul, deasupra căruia noi și întregul Univers plutim ca niște arătări ce *sunt*, și îndată *nu* mai *sunt*: e pururea și cu adevărat o minune; un lucru care să ne amuțească, — pentru care nu găsim cuvinte. Universul acesta, vai de mine — ce poate ști omul sălbatic despre el; ce putem ști noi? Că e o Forță, o complexitate înmiată de forțe; o Forță care *nu* este *noi*. Atâta tot; nu este noi, este cu totul diferită de noi. Forță, Forță,

pretutindeni Forță; noi înșine o Forță misterioasă în mijlocul lor. „Nu putrezește o frunză pe drum fără să n'aibă forță într'ânsa: căci altfel cum ar putea să putrezească? Da, desigur, și pentru gânditorul ateist, dacă un astfel de gânditor ar fi posibil, trebuie să fie o minune acest uriaș și nemărginit vârtej de Forțe, care ne învăluie de pretutindeni; vârtej care niciodată nu se oprește, înalt ca Nemărginirea, vechiu ca Veșnicia. Ce este el? Fapta Domnului, răspund oamenii religioși; a Atotputernicului Dumnezeu! Știința ateistă găngurește despre ea, cu nomenclaturi științifice, experimente și câte altele, ca și cum ar fi un biet lucru mort, bun de tras în sticle de Leyden și vândut pe tarabă: dar bunul simț natural al omului, în toate timpurile, dacă e bine întrebuințat, îl proclamă ca un lucru viu, — ah, un lucru de nespus, divin; față de care cea mai bună atitudine pentru noi, după atâta știință, e temerea, închinarea cucernică și umilința de suflet; adorarea, dacă nu în cuvinte, atunci în tăcere.“

Numai așa poate vorbi știința modernă, *dacă e sinceră*. Da, trebuie să recunoască cu smerenie, că la marile probleme ale existenței ea nu poate da răspuns îndestulitor; iar dacă ar încercă totuș să abordeze aceste chestiuni, trebuie să dea faliment necondiționat, ca și o firmă de negoț, carea nu e în stare să-și plătească datoriile, precum spuneă nu de mult Ferd. Brunetière.

*

Și apoi dacă știința e neputincioasă în fața acestor probleme, atunci nu mai rămâne decât să primească *de airea* deslegarea lor. Trăim doară în epoca polologiilor: a filo-logiei, a geo-logiei, a ideo-logiei, a microbio-logiei, a onto-logiei, a psiho-logiei etc. etc.; pentru ce n'am urmă deci calea, adevărul și vieța, pe cari „Logos“-ul coborât din cer, „Cuvântul“ lui

Dumnezeu cel întrupat în Hristos l-a arătat lumii; altfel polologiile noastre, respingând „Logos“-ul dela cari derivă, se tăgăduiesc ele însele!

*

Câtă vreme mintea omenească nu va putea renunța la aflarea adevărului, a cărui cunoaștere să-i împace toate nedumeririle, și câtă vreme inima nu va putea renunța la idealul binelui și frumosului moral, pe care nu-i stă în putință să-l doboare de pe cerul aspirațiilor sale, — atâta vreme Cuvântul lui Dumnezeu arătat nouă în Isus Hristos, Mântuitorul lumii, va rămâne veșnicul nostru ideal; sau precum cântă un tinăr poet al nostru (P. Cerna):

Atât de mult Tu cel născut din oameni
Va trebui să mângâi și să ierți!

*

Și Isus a fost pururea conștiu de biruința Sa și a noastră! El ne-a prorocit doară: În lume scârbe veți avea; dar îndrăsniți: eu am biruit lumea!...

Ori, poate, ne îndoim despre desăvârșita biruință a creștinismului?

Atunci n'avem decât să aruncăm o scurtă privire asupra năzuințelor culturale și sociali din zilele noastre, și ne vom încredința despre veșnicul adevăr al cuvintelor Lui.

Toate ideile mari, cari preocupă astăzi omenirea ca: drepturile omului, demnitatea, libertatea, egalitatea lui, sunt în fond idei creștine: religiunea creștină le-a adus pe lume, le-a alăptat și crescut la sânul ei de mamă.

Dar e fatal, că orice formă nouă de cultură, vorba lui Eminescu, e dușmana formei din carea s'a născut, că fiica e dușmana mamei. Aceasta se adeverește și în evoluția Bisericii, în care elementul divin nestrămutat ne obișnuiește să socotim, ca imutabile și formele vremelnice, omenești, în cari se înveșmântă după

vremi și locuri, adevărul dumnezeesc cel veșnic. Astfel se face apoi, că oamenii, nemulțumiți cu anumite forme trecătoare ale înfățișării în timp și în spațiu a adevărului etern, se îndreaptă cu toată puterea înotriva maicei lor, dela care au împrumutat până și devizele, în numele cărora pornesc lupta. Agitația aceasta e trecătoare însă, și îndată ce se liniștesc capetele, de furia războiului, judecă mai obiectiv, „revin“ la greșelile făcute, se „critică“ și îndreaptă pe sine înseși. În felul acesta ne pomenim în urmă, că cei ce s'au războit până bine de curând cu mai multă înverșunare înotriva noastră, proprie nu ne sunt dușmani, ci prietini buni, sau chiar frați adevărați.

*

Și acum să fixăm și mai de aproape unele din preocupările spiritului modern. În special libertatea și frățietatea.

În trecut singuraticul n'a avut însemnătate mare. Luptele și izbânzile mari din trecut sunt luptele și izbânzile claselor sau popoarelor întregi, purtate din interese de clasă sau de rasă. Individul nu-și putea altfel elupta drepturile sale, decât în cadrele clasei din care făcea parte; cu izbânda sau neizbânda ei stau sau cădeau și drepturile lui. — Astăzi însă s'a întors mașina lumii. Individul e un factor de cea mai mare importanță. Astăzi nu mai e nimeni legat de glie (*glebae adstrictus*); fiecare e stăpân pe sine și pe lucrul mânilor sale, pe care-i stă în drept să-l valorizeze după bunul său plac, pe când în veacul de mijloc, de pildă, puternicii zilei statoreau până și prețul muncii lucrătorilor. Astăzi însă, slavă Domnului, fiecare om e liber: poate merge, unde-i place și lucra, cum îi place! — Nu reproșați, că libertatea aceasta, descrisă aci, e libertatea de a muri de foame. Adevărat, că numai din libertate nu poți trăi, și că omul, fiind dela fire social,

libertatea sa individuală trebuie să și-o întregească prin organizații sociale corespunzătoare, — doar tocmai aceasta e problema sociologiei moderne, ca să asigure libertatea individuală în cadrele sociali cuvenite. Să rămână deci tot omul liber, și nime să nu se atingă de drepturile lui! Bucure-se de „libertatea fiilor lui Dumnezeu“; trăiască însă în acelaș timp frățește cu toți semenii săi. Libertatea dintâiu are s'o deă politica, cea de a doua: sociologia. — Putea-s'ar oare, ca tocmai noi creștinii să nu recunoaștem îndreptățirea în măsura cea mai mare a acestor porniri firești ale sufletului omenesc, când Christos însuși, cel dintâiu ne-a chemat la „libertatea fiilor lui Dumnezeu“, și ne-a spus, că sufletul nostru, libertatea noastră, prețuiește mai mult decât lumea întreagă, căci ce-i va folosi omului de va dobândi lumea întreagă și-și va pierde sufletul său, sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său? Cine le-a vestit acestea pentru întâiaș dată în lume, pentruca în virtutea lor să se ridice apoi și cel din urmă sclav și să se împotrivescă în sufletul său Cezarului, spunându-i că nu lui, ci singur lui Dumnezeu (soli Deo) se cade să ne închinăm?! Cesarolatia străveche, ca și omnipotența statelor moderne, nu e altceva decât întruparea juridică a robiei, în care puterea fizică a ținut și ține încătușate sufletele, aceea brutală putere fizică, care afară de sine, nu vrea să mai recunoască existența și a altor puteri pe lume. Creștinismul tăgăduind sclăvia și proclamând libertatea și neatârarea sufletelor, cu această singură idee a prăbușit întreg mecanismul străvechilor imperii, întipărind într'insele pecetea libertății divine. A jertfit, ce e drept, nenumerate hecatombe trei veacuri de-a rândul, pentru înfăptuirea acestei libertăți; dar nici că se putea altmintrelea! (Și aceasta nime nu trebuie s'o știe mai bine ca noi Românii, popor obidit cari nici astăzi n'avem

parte de sfânta libertate, precum ne jeluim atât de duios într'o doină, gândindu-ne cât mai des la adevărul că nimeni nu-i liber, dacă nu merită să fie liber). Lupta dintre Biserică și Stat încetând pe-o clipă sub oblăduirea binecuvântată a lui Constantin cel Mare, a fost reluată apoi de ceilalți împărați bizantini, precum și în tot cursul veacului mediu, când împărați și regi neastâmpărați cercau să subjuge Biserica, intereselor lor, și să primejduiască astfel libertatea sufletelor. Lupta însă n'a încetat nici astăzi și poate nu va încetă nici odată: căci, ce înseamnă astăzi marile campanii politice parlamentari, sociali, științifice, literari etc.? Nu bat oare, într'altă formă, acelaș drum al vechilor rătăcirii? — Par'că e un blestem, că puterea, de orice natură ar fi, mândră de sine însaș, se îndumnezește și cearcă să se înstăpânească și peste suflete! Astăzi însă, har Domnului, capetele încep a înțelege din ce în ce mai lămurit, că Statul are dreptul și datorința să spriginească și să organizeze toate interesele mari trupești ale neamurilor (politice, sociali, culturali, economice etc.), dar în acelaș timp reclamă, tot mai stăruitor, libertatea de conștiință, unde Statul nu are nici un amestec.

Iată deci, că civilizația și cultura modernă cadrează atât de minunat cu principiile religiunii creștine!

*

Alt curent mare, pe care ne-am propus să-l studiem pe scurt în aceste șire, este frățietatea, urgitată tot mai mult, pe întreagă întinderea manifestațiilor vieții.

Ei, dar poate visă măcar civilizația modernă o egalitate și frățietate ca aceea a creștinismului!? Căci ea chiar dacă isbutește să egaleze și înfrățească pe oameni, îi egalizează și înfrățește numai în relațiunile lor exterioare, dar adevărată frățietate sufletească nu poate crea; ea egalează cel mult veșmintele, dar nu poate egală inimile. — Nu e oare însuș Hristos-

Dumnezeu fratele nostru, care ne-a împărtășit și pe noi de binefacerile frățietății Lui? Și în cele dintâiu veacuri ale credinții creștine nu se numesc oare toți credincioșii *ἀνδρὸι ἀδελφοί*: Bărbați Frați! și numai episcopul se chemă *πατήρ*, părinte?! — Ci purpura și mărirea, cu care a împrejmuit împăratul Constantin Biserica, a stâns frățietatea sfântă ce-a fost până atunci în Biserică, ridicând deosebirile mari de situații sociale privilegiate sau neprivilegiate, — ceace s'a perpetuat, durere, în instituțiile feudale ale evului mediu. — Acum omenimea însă s'a trezit iarăși la conștiința acestor idei. Și muncitorul cel mai de rând încă-ș cere partea din bunurile civilizației! Iar noi nu trebuie să ne îngrijorăm prea mult din pricina acestor tendințe; sunt doar cele mai legitime; și apoi să nu uităm, că fără de o adevărată ciselare culturală progres religios și moral nu poate fi. Stejarul mai înainte de ce și-ar înălța mândru în văzduh coroana-i triumfală, sloboade rădăcini adânci în pământ. Să nu credem, că bieții roboțași, dacă-ș reclamă partea cuvenită din bunurile intelectuali și morali ale culturii, renunță la raiul lui Dumnezeu din ceriu, și vreau să-l înfăptuiască pe pământ; nu, ci în virtutea celui mai elementar principiu al împărțirii muncii, vreau să se cultive și civilizeze și ei, vreau să se emancipeze numai de îndobitocirea totală. — De acest spirit din ce în ce mai conștient și mai puternic e pătrunsă și legislația modernă, care apără în tot chipul interesele omului și nu se teme de sporirea prea mare a populației făcându-i din contră toate avantajile posibile. Se poate obiecționa și aici, nu-i vorba, că de multe ori frățietatea n'a fost decât „un moft ilustrat prin ghilotină“, precum o ironiză și Eminescu, dar acestea au fost aberații, cari asemenea unor crengi uscate au căzut de pe arborele viu al frățietății adevărate, ce se înălță din ce în ce mai mareș.

Mulțumirea, apropierea, armonia socială va fi urmarea cooperării frățești pretutindenea. Și după experiențele de până acum, precum ne asigură o mare autoritate în privința aceasta (F. W. Raiffeisen) nu-i eschisă posibilitatea de-a ajunge la aceea stare ideală dorită.

Așa dar — ne permitem și noi a observa cu Prohászka — să nu ne înstrăinăm întru toate de marile curente moderne, căci cugetările eterne ale lui Dumnezeu, idealuri dumnezeiești sunt, cari caută neapărat să se înfăptuiască. Se poate întâmpla, ce-i drept, ca purtătorii și înfăptuitorii lor să nu fie totdeauna, precum i-am dori să fie; se prea poate, ca în loc de rugăciune, înjurături și blasfemii să răsune de pe buzele lor; se poate, că în învălmășeala cea mare nu vom fi în stare să deslușim, dacă cântecul, care-i însuflețește, răsună de Osana sau de blesteme; — îndată ce însă înceată esundarea nebună a acestor curente, încetează și nămolirile, apele se limpezesc și oglindesc iarăși în toată strălucirea pe suprafața lor stelele bolții cerești. Și ca să încheiem cu o asemenare a aceluiaș scriitor: Precum țara Eghiptului an de an se fructifică prin esundările Nilului, tot asemenea credem, că și prin esundările acestor curente moderne se va fructifica terenul pentru prosperarea creștinismului. N'avem, decât să ne înțelegem unii pe alții și să lucrăm în armonie.

IOAN GEORGESCU.

Colecțiunea Pseudoisidoriană.

(II)

Scopul acestei colecțiuni, n'a fost întărirea puterii papalului. Cu tot dreptul enunță Richter ¹⁾: „Die Geschichtsbetrachtung, welche die päpstliche Gewalt durch den pseudoisidorischen Betrug entstehen liess, ist mit Recht vergessen, adică pe româ-

¹⁾ Kirchenrecht, p. 66, 8 Aufl. Leipzig, 1886. Din școala lui a ieșit și Hinschius.

nește: „părerea istorică, care susțineă, că puterea papală s'a născut prin înșelăciunea lui Pseudo-Isidor, e dată cu tot dreptul uitării“.

Dimpotrivă, Möhler¹⁾, Walther²⁾ și Rosshirt, luând apărarea lui Pseudo-Isidor, susțin, și cu tot dreptul, că scopul lui Pseudo-Isidor a fost, să ne dea o icoană a canoanelor Bisericii din veacul al 4-lea până la al 9-lea. Tot de această părere e și Schneider³⁾. El adaugă, că Pseudo-Isidor a vrut să ne deie o colecție unitară și completă și din punct de vedere cronologic; a vrut să completeze legislația bisericească, restaurând decretalele papale crezute pierdute, cu ajutorul lui „*Liber Pontificalis*“.

Insuși doară ne spune în prefață: „Compellor a multis tam episcopis quam reliquis servis Dei, canonum sententias colligere et in uno volumine redigere et de multis *unum* facere.“ Iar în c. 4: „... quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in *unum* a nobis coacta atque digesta, et *sancti praesides* paternis instituantur regulis, et obedientes *ecclesiae ministri vel populi*, spiritualibus imbuantur exemplis et non maiorum hominum pravitatibus decipiantur.“ Vrea dară să deie o colecție de drept unitară, folositoare episcopilor, preoților și poporului laic.

Am zis mai sus, că Ps. I. vrea să completeze legislația bisericească, restaurând decretalele papilor, crezute pierdute, cu ajutorul lui „*Liber Pontificalis*“.

De fapt mai toate decretalele false, le făurește folosindu-se de notițele biografice ale papilor, din *Liber Pontificalis*. Materialul ce-l găsește indicat acolo, îl amplifică cu locuri asemănătoare din S. Scriptură, S. Părinți, hotărâri conciliare, și epistole genuine de-a papilor. Aceasta se poate dovedi aproape despre toate decretalele lui P. I. Decâte-ori *Liber Pontificalis* pomenește despre vre-un *constituit* (ordin), de-a oarecărui papă, de atâteaori P. I. și făurește numai decât un decretal. Chiar și adresa și titlul decretalelor sale, încă îl împrumută adeseori din numitul *Liber Pontificalis*. O pildă frumoasă ne dă Scherer: *Liber Pontificalis* pomenește, că papa Victor (natione Afer—african) s'ar fi consultat cu Teofil din Alexandria despre serbarea SS. Paști. Pseudo-Isidor fiind

¹⁾ Gesammelte Schriften I.

²⁾ Kirchenrecht.

³⁾ Vezi articolul său „Pseudoisidor“ la Herd. K: L. vol. X.

cont de aceasta, făurește numai decât o epistolă de a papii Victor către Teofil despre serbarea SS. Paști, iar alta, a aceluiaș papă către episcopii din Africa, despre unitatea bisericească.

Unde „Liber Pontificalis“ nu are vre-o știre deosebită despre activitatea papilor, acolo și Pseudo-Isidor ne dă decretale cu conținut dogmatic sau moral mai vag, excepție făcând tema despre acușățiunile episcopilor și clericilor, pe care o accentuează mereu.

Se înțelege de sine, că în cadrul planului său, de-a compune un mosaic al întregii discipline canonice, se oprește cu drag și inzistă mai mult asupra unor anumite lucruri, sau inconveniente, cari pretindeau lecuire mai urgentă. Intre toate, mai mult îi zăceă la inimă, delăturarea asupra clerului din partea puterii civile, și îndeosebi a episcopilor din partea sinoadelor provinciale, din partea metropoliților și a mai marilor lumii.

Asigurarea independenței episcopilor, cum admit Richter¹⁾ și Wasserschleben²⁾, asta îl munceă înainte de toate, și nu supremația papală, pe care dacă o invoacă, o face cu scopul, ca să fie scut și pavază auctorității episcopicești. Wasserschleben o dovedește asta pe lung și pe larg în locul citat de mine mai sus, precum și la Herzog R. E. XII. 370, dar socot că va fi destul să citez cuvintele, în cari se cuprinde rodul cercetărilor sale: „Zunächst ist nicht zu leugnen, dass die pseudoisidorischen Briefe bezüglich ihres Einflusses auf die kirchliche Verfassung vielfach überschätzt worden sind. Die früher sehr verbreitete Ansicht, wonach der römische Primat seine Ausbildung und Anerkennung vorzugsweise jenem Betrüge Pseudoisidors verdanke, ist wohl gegenwärtig als überwunden zu betrachten; im Gegensatz zu derselben wird aber, namentlich von katolischen Kanonisten, die Behauptung aufgestellt, dass die falschen Dekretalen im Wesentlichen an der kirchlichen Disziplin nichts geändert haben, und nur der Ausdruck ihrer Zeit gewesen seien, welche auch ohne sie ihren Fortgang gehabt hätte“³⁾.

¹⁾ Kirchenrecht. 100 sqq.

²⁾ Beiträge zur Geschichte der falschen Dekretalen, Breslau 1844, p. 32.

³⁾ „Înainte de toate nu se poate nega, că decretalele lui Pseudo-Isidor au fost prețuite din cale afară, în ce privește influința lor asupra constituției bisericești. Părerea, mai de mult foarte lăpătată, conform căreia Primatul

Tot în acest înțeles vorbește și E. Seckel, autorul articolului „Pseudo-Isidor“ în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche* alui Herzog, ediția a 3-a an. 1905, vol. 16. pag. 309: „Auf der anderen Seite darf der Einfluss der pseudoisidorischen Neuerungen auf die Fortbildung des Kirchenrechts nicht überschätzt werden. Mit Pseudoisidor beginnt zwar eine neue Periode der Quellengeschichte, aber keine neue Epoche des Kirchenrechts. Wie bereits hervorgehoben wurde, darf man von einem wesentlichen (unfreiwilligen) Beitrag der Fälschungen zur praktischen Verwirklichung des päpstlichen Primats über die Kirche nicht reden ohne die Einschränkung, dass Roms Herscherstellung *gewiss nicht allein oder in erster Linie auf dem Betrüge Ps. beruht*“¹⁾.

Foarte adevărat! Doară vor fi auzit, frații ortodoxi de conciliul din Sardica, Efes, Chalcedon, din veacul al 4. și 5-lea, cari mărturisesc limpede puterea primațială a papii. Iee în mână chiar și Pidalionul și se vor convinge de adevăr.

Așadar Pseudo-Isidor a greșit, când a făurit decretale, și le-a dat titlu și dat fals, dar el nici n'a intenționat ridicarea puterii papale, nici n'a schimbat disciplina sau constituția bisericească.

Și parecă asta am voit dintru început să o arătăm. Că ajunsu-ne-am scopul sau ba, judece cetitorii.

Înainte de a încheia acest mic tractat, nu-mi pot suprima un simțământ de mirare, cum de frații ortodoxi susțin, că puterea Pontificilor Romani se bazează pe această colecție Pseudo-Isidoriană, când însuși A. Harnack²⁾ recunoaște, că papii și-au deprins și că li-s'a recunoscut primatul în biserica întregă

roman are să mulțamească desvoltarea și recunoașterea sa, mai cu seamă acelei înșelăciuni, a lui Ps. I. trebuie astăzi a avea ținută ca delăturată: din contră, mai cu seamă din partea canoniștilor catolici, se afirmă, că decretalele false în esență n'au schimbat disciplina bisericească, și au fost numai espresia timpului lor, care și fără ele și-ar fi urmat cursul său“.

¹⁾ „De altă parte nu trebuie să se exagereze influința inovațiilor pseudoisidoriane asupra desvoltării dreptului bisericesc. E drept, că cu Pseudo-Isidor începe o nouă perioadă a istoriei isvoarelor, dar nu o nouă epocă a dreptului bisericesc. Pe cum am remarcat deja, nu e iertat să vorbim de o contribuție esențială (deși involuntară) ce au avut acestea falsificări, la realizarea practică a primatului papal asupra Bisericii, decât numai cu aceea restricție, că suveranitatea Romei abunăseamă nu se întemeiază singur numai, sau în primul rând, pe înșelăciunea lui P. I.“

²⁾ Lehrbuch der Dogmengeschichte, I. 2 Aufl., Freiburg 1888.

chiar în celea dintâi trei veacuri. Domniile-lor, cari cunosc sau cel puțin ar trebui (?) să cunoască literatura protestantă, ar trebui să aibă cunoștință și despre asta ¹⁾.

PS. Izvoarele de cari m'am folosit sunt: *Ph. Schneider*, in Herder, K. L. art. *Pseudo-Isidor*; *E. Seckel*: Herzogs, R. E. art. *Pseudo-Isidor*; *Wasserschleben*: Beiträge zur Geschichte der falschen Dekretalen, Breslau 1844; *Hinschius*: Decretales Pseudo-Isidorianae et capitula Angilramni, Lipsiae 1863; *Maassen*: Pseudo-Isidor Studien, Wien 1885; *Knust*: De fontibus et consilio Pseudo-Isidorianae collectionis Gott. 1832; *Richter*: Kirchenrecht 8 Aufl. Leipzig.

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Limba cărților bisericești.

(V)

În veacul al treilea începe de nou a stăpâni la Roma cultura latină, iar creștinismul începe a se răspândi, și afară de marginile orașelor și a orașelelor, prin sate, unde oamenii nu înțelegeau altă limbă, decât limba neamului lor, cea latină. Având să se citească la liturghie părți din sfânta Scriptură, a ajuns a fi necesară și aici o traducere latinească a sfintei Scripturi. S'a și pregătit una, numită după locul originii sale, Itala, mai bună decât multele traduceri din Africa, unde oricine, căruia îi cădea în mână vr'un codice grec, și se pricepea puțin la traducere, numai decât pregătia o traducere a Bibliei ²⁾.

Întru atâta se înmulțiseră traducerrile latinești ale Bibliei, încât nu mai știeai, care, din atâtea, conține textul adevărat ³⁾, unele din acestea traduceri pe alocurea nu mai aveau nici un înțeles ⁴⁾, iar numele proprii erau așa de schimonosite, încât nu

¹⁾ Așadară nu au valoare argumentele Dlui Bălan, contra păr. Virgil Pop, când îl acuză, ca a folosit două citate din Pseudo-Isidor. Insuș Harduin, din care păr. Virgil Pop a scos argumentele, notează, că sunt din Pseudo-Isidor și despre epistola episcopilor din Africa zice anume în o notă marginală „supposititia“. Cetească dl Bălan pe Harduin sau Hefe sau Natalis ab Alexandro, și va vedeă, că nu e tocmai ușor a trece la ordinea zilei peste adevărurile istorice.

²⁾ Cornely Introductio vol. I. pag. 366 urm.

³⁾ S. Hieronymi Praefatio in 4. Evangelia, Migne, Patr. Lat. tom. XXIX. col. 558.

⁴⁾ S. Hieronymi Praefatio in librum Job, Migne, Patr. Lat. tom. XXIX. col. 64.

se mai cunoșteau, de erau evrești ori sarmatice; erau nume proprii de o lungime îngrozitoare, fiind scrise câte trei într'un cuvânt; nu mai cunoșteai numele orașelor de al provinciilor și al oamenilor¹⁾. De aceea Papa Damasus (366—384) încredință pe sfântul Ieronim, să facă revisiunea traducerii latinești a sfintei Scripturi. Din scrierile Papei Damasus ne-a rămas foarte puțin, deși nu puțin pare a fi scris. Între scrierile conservate este însă o epistolă adresată sfântului Ieronim, în care îl roagă pe acesta, să arate limpede, și după textul evreesc, care e înțelesul adevărat al cuvintelor: „Osana Fiul lui David“, căci comentariile latinești și grecești despre acest loc, nu numai că nu concoardă, dar unele dau explicații tocmai contrare celorlalte²⁾. Păcat, că nu ne-a rămas și scrisoarea, prin care tot el a încredințat sfântului Ieronim reviziunea Bibliei, căci de sigur îi va fi dat vre-un „regulament“, anumite principii — după cum se poate vedea din prefața sfântului Ieronim la cele patru evanghelii, publicată mai jos — cari principii ar putea servi de călăuză tuturor celor ce se ostenesc cu editarea cărților bisericești. Că Papa Damasus a încredințat sfântului Ieronim reviziunea traducerii latinești a sfintei Scripturi, se dovedește limpede din scrisoarea adresată de Ieronim lui Damasus, în care îi scrie: „Mă silești să fac lucru nou din vechiu, și să fiu judecător peste exemplarele Scripturilor împrăștiate în toată lumea: și fiindcă acestea se deosebesc unul de celalalt, să hotăresc, cari sunt conforme cu adevăratul text grecesc“³⁾. După cum se vede chiar din cuvintele lui Ieronim, Papa nu l-a încredințat să facă o traducere nouă a Bibliei, ci numai să o revadă, să aleagă ce cră bun în textele vechi, și unde va fi ceva de îndreptat, acolo să îndrepte, ținând seamă de textul ce a servit la facerea traducerii latinești: adecă de textul grecesc a celor șaptezeci, pentru ca nu cumva să se producă o prea mare deosebire între ediția nouă latinească și între cea veche.

Cât este pentru persoana, căreia s'a încredințat reviziunea traducerii latinești a sfintei Scripturi, trebuie să se zică, că decât s. Ieronim nici un om nu a cunoscut așa de bine cărțile sfintei Scripturi, și pentru a le cunoaște, nimeni nu și-a dat

¹⁾ S. Hieronymi Praefatio in librum Paralipomenoa, Migne, Patr. Lat. tom. XXIX. col. 424.

²⁾ Epistola VIII. Migne, Patr. Lat. tom. XIII. col. 371.

³⁾ Praefatio in 4 Evangelia, Migne Patr. Lat. tom. XXIX. col. 557.

mai multă osteneală¹⁾. De mic, plăcându-i să viziteze mormintele apostolilor și ale martirilor, intră prin criptele acestora, ca să tragă în suflet duhul lor. Lăpădând toate plăcerile și grijile lumești, câtva timp a petrecut și în peștera, în eremitajul din Chalcis (in Chalcidis eremum), unde prin posturi și rugăciuni își oțelește sufletul, ca să fie mai târziu harnic de a da haină latinească cuvântului dumnezeiesc. În științele filozofice și lingvistice de asemenea era bine versat; profesor îi fusese vestitul Donat, sub a cărui conducere în Roma și-a însușit o limbă atât de frumoasă, încât în privința aceasta nu stă mai jos, decât oricare scriitor latinesc al timpului său. Tot așa de bine cunoștea el limba grecească, cât mai apoi și cea evreească²⁾.

Orice traducere se poate spune, că e un lucru foarte greu. Despre aceasta era convins și sfântul Ieronim. El scrie lui Pammachiu: „Când am tradus Hronica lui Eusebiu din Cezarea în latinește, în prefață, între altele, am spus următoarele: E foarte greu să nu rătăcească undeva, cel ce umblă pe cărări străine, și e nespus de greu, ca cele spuse bine și frumos într'o limbă, să aibă aceeaș frumuseță și în traducere. Un cuvânt are o însemnare proprie, și n'ai cu ce să-l traduci.... Traduc verbal? spun absurdități; mă silește necesitatea să schimb ceva în ordinea cuvintelor ori în esresiune? numai decât va zice lumea, că n'am tradus bine“³⁾. Și, dacă e greu să faci o traducere bună, e cu mult mai greu să faci reviziunea unei traduceri. Pentru fiecare vorbă, ce o schimbi, trebuie să ai puternice argumente, și mai înainte de toate să poți dovedi, că trebuie să îndreptezi un lucru greșit, și că ce spui tu, e mai bine de cum a spus altul; altfel schimbarea nu e îndreptățită. Sfântul Ieronim n'a ținut să schimbe traducerea veche a Bibliei, a păstrat textul Italei, unde numai l-a putut, și numai sila l-a constrâns să schimbe ceva. El scrie sfântului Augustin: „În cele, ce le-am tradus oamenilor de limba mea, din grecește în latinește, nu m'am năzuit întru atâta, să înlătur cele vechi, cât mai mult să scot la iveală mărturiile omise ori corupte de cei șaptezeci traducători evrei, ca să știe ai noștrii, ce conține textul original evreesc“⁴⁾. Vorbind despre lucrarea, ce a să-

¹⁾ Praefatio in opera s. Hieronymi, Migne Patr. Lat. tom. XXIX. p. 10.

²⁾ Cornely, Introductio, vol. I. pag. 421—423.

³⁾ Epistola LVII. ad Pammachium. De optimo genere interpretandi cap 5. Migne Patr. Lat. tom. XXII. col. 572.

⁴⁾ Epistola CXII. cap. 20, Migne, Patr. Lat, tom. XXII. col. 929.

vârșit-o, când a revăzut cele patru evanghelii, scrie: „Ca acestea (evangheliile) să nu difere mult de citirea obișnuită a Scripturii latinești, întru atâta am moderat condeiul, cât să coregem numai acelea părți, cari se păreau că schimbă sensul, iar celelalte să le lăsăm să rămână cum au fost“¹⁾, iar într'alt loc scrie: „Noi îndreptând Psaltirea, în tot locul, unde înțelesul eră acelaș (cu al textului evreesc), n'am voit să schimbăm nimic, să nu îngrozim pe cititor, prin vre-un text neobișnuit“²⁾. Unele texte ne spune adesea el însuși, de ce le-a lăsat neschimbate. El scrie: „In Evanghelie, unde citim în grecește *δόξαόν με . . .* în latinește citim: clarifica me (Io. 17, 5), dar n'am voit să schimbăm textul vechiu, căci înțelesul eră acelaș“³⁾. *Δόξα* e glorie, slavă, mărire, *δόξαόν με* înseamnă deci: preamărește-mă, sau cum spune scriptura românească: proslăvește-mă; clarifico = clarus + facio înseamnă: îl fac pe cineva vestit, ceeace e tot una cu a preamări, acelaș înțeles îl au amândouă, și de aceea nu schimbă Ieronim cuvântul din textul vechiu, pentrucă năzuința lui de frunte nu eră să îndrepte traducerea singuraticelor cuvinte, ci să îndrepte greșelile și greutatea înțelesului, după cum cere și Horațiu, în Arta poetică: „Nec verbum verbo curabis reddere, fidus interpres“⁴⁾.

Nu s'a năzuit sfântul Ieronim, să pună în edițiunea revăzută a Bibliei o limbă cultă, pe care oamenii din clasa de jos să nu o înțeleagă. El scrie de pildă: „Știu eu, că cubitum și cubita (cot) e de genul neutru, dar ca să fiu înțeles mai ușor (pro simplicitate et facilitate intelligentiae), l-am pus în genul masculin, după cum se obișnuște să-l folosească și poporul (pro... vulgi consuetudine). Căci eu n'am de gând să încunjur greșelile de limbă, ci ca să fac Scriptura cea obscură să fie limpede, și spre acest scop mă folosesc de orice cuvinte“⁵⁾.

Să rezumăm principiile, de cari a fost condus sfântul Ieronim în reviziunea Bibliei latinești. Ținta propusă îi eră:

¹⁾ Praefatio in 4. Evangelia, Migne, Patr. Lat. tom. XXIX. col. 559.

²⁾ Epistola CVI. ad Sunniam et Fretelam cap. 12. Migne, Patr. Lat., tom. XXII. col. 843.

³⁾ Epistola CVI. ad Sunn. et Fret. cap. 30. Migne, Patr. Lat., tom. XXII. col. 847 urm.

⁴⁾ Epistola LVII. ad Pammachium cap 5. Migne Patr. Lat. tom. XXII. col. 571. — Epistola aceasta și Epistola CVI. ad Sunniam et Fretelam cuprind frumoase povețe, pentru ceice revăd cărțile bisericești.

⁵⁾ In Gal. III. Prologus, Migne, Patr., Lat. tom. XXVI. col. 399.

să stabilească *un* text corect, din o *mulțime*, pline de greșeli, ori chiar de contradicții. Revăzând textul celei mai folosite Scripturi latinești, al Italei, îl schimbă numai acolo, unde lipsește ceva, sau unde acest text diferă în înțeles de Biblia grecească. Limba i-o păstrează: cea poporală, simplă, fără să caute ori să scoțosească anume după cuvintele cele mai țărănoase, cele mai mojicești. „Venerationi mihi semper fuit, spune el, non verbosa rusticitas, sed *sancta simplicitas*“¹⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

Cinstirea sfintei Evanghelii în vechime.

Evanghelia e cea dintâi și cea mai sfântă carte, ce o are biserica. Cuvintele și faptele ce se cuprind în ea ni-l înfățișează pe Mântuitorul însuși și îl aduc din depărtarea unei vremi de 2000 de ani atât de aproape de noi, de par'că grăește însuși din ușa altarului, când auzim Evanghelia, cetindu-se. Cuprinsul Evanghelii fiind cu totul deosebit și fără asemănare mai pe sus de al altor cărți bisericești, biserica noastră răsăriteană până în ziua de astăzi îi dă cea mai mare cinste; ea nu a împărțit-o, înțeleg, că nu a făcut ca în apus cărți liturgice, cari pentru ușurință să cuprindă toată rânduiala slujbei împreună cu Evangheliile la fiecare zi, ci a izolat-o cu totul de altele, așezând-o în locul cel mai de frunte pe altar, alături cu chivotul ce conține Trupul Domnului Isus. Cinstea aceasta deosebită față de cartea Legii Noue, care corăspunde celor două table date lui Moise și este plinirea acelora, își are originea în vechea creștinătate, care și în cinstirea cuvintelor mântuitoare ale sf. Evanghelii ne-a întrecut, cu mult.

Cartea Evanghelii pe timpul prigonirilor se păstră în loc ascuns într'o cutie sigilată, ca să nu ajungă în mâna păgânilor. Dacă eră lipsă de vre-un exemplar nou, acela se copia sub controlă aspră. La sf. liturghie după cetirea Evanghelii dela rând concelebranții o sărutau, apoi iarăș se așeză cu mare grijă, la locul ei. Nici după ce au încetat prigonirile nu au dat arhieriei Evanghelia pe mâna oricui; o păstrau în loc scutit, acum nu de

¹⁾ Epistola LVII. ad Pammachium cap. 12. Migne, Patr. Lat., tom. XXII. col. 579.

frica păgânilor, ci din reverință și din o râvnă deosebită pentru integritatea textului și cuvintelor originare, ca să nu le schimbe aceia, cari au pășit cu învățături nouă și străine de ale bisericii. Cartea ce cuprinde povestirile celor patru Evangheliști *tetra-evangelion*-ul, cum o numiau vechii răsăriteni, inchipuia pe Mântuitorul, și de aceea amăsurat cuvintelor, că unde vor fi doi sau trei adunați în numele meu acolo voi fi eu în mijlocul lor — la adunări și săboare bisericești Evanghelia se așeză la loc de frunte în mijloc pe un fel de tron.

La sinodul cel mare din Efez (431), după cum se scrie în actele sinodali, Evanghelia eră pusă la loc ridicat, ca să se vadă mai bine. Cu 20 de ani mai târziu, sf. Părinți adunați la sinodul din Chalcedon, au depus mărturisirea credinții în fața sf. Evanghelii.

La sinodul din 553, episcopul din Constantinopol Eutichius scrie Papei Vigiliu: »Vă rugăm, să cercați cu de-amănuntul lucrurile sub presidiul Sfinției Voastre și în fața sf. *Evanghelii deschise*.« Tot așa s'a așezat Evanghelia și la sinodul din 787. Despre acest sinod patriarhul Tarasiu din Constantinopol scrie astfel Papei Hadrian: »Dupăce noi toți ne-am așezat l-am pus pe Hristos de Cap al nostru, așezând sf. Evanghelie în mijloc pe un tron. De acolo par'că ne ziceă aduceți judecată dreaptă, judecați între biserica sfântă a lui Dumnezeu și între învățăturile nouă și străine, ce au răsărit.«

Ca semn deosebit al venerațiunei trebuie să se considere și obiceiul de a jură pe sf. Evanghelie. Jurământul nu se face decât pe un lucru sfânt; când jori deci pe o carte, areți, că o țini de sfântă și dumnezeiască. Pe vremea sf. Ioan Gură-de-aur, precum se vede din scrierile sale, eră foarte lățit obiceiul de a jură în acest chip, dar creștinii din reverința cea mare, ce o aveau față de sf. Evanghelie, condamnau acest obicei, cu care ușor se putea abuză, profanându-se sfânta carte prin jurăminte strâmbe. Iustinian împăratul prescrie o formulă specială pentru astfel de jurăminte. Acest obicei frumos s'a păstrat și la poporul nostru, care jurământului făcut pe Evanghelie, îi dă cea mai mare însemnătate și cinste.

Foarte veche e și datina comună la poporul nostru, ca cel bolnav să ingenuche sub Evanghelie pe vremea când se cetește, apoi să o sărute. De multeori și când face preotul rugăciunile de mărturisire, la 40 de zile, sau alte funcțiuni: creștinul poștește

să sărute »molitfa«. Acest obicei s'a luat dela sărătarea Evanghelii. Încă pe vremea sf. Augustin, cercau creștinii bolnavi să se atingă de Evanghelie, sau și-o puneau pe cap. Biserica nu-i oprea dela aceasta evlavie, dar le spunea, că mai bine să și-o pună pe suflet decât pe trup, căci de multeori sufletul e cauza boalelor trupești. Se spun și multe vindecări minunate, întâmplare numai la atingerea sf. Evanghelii.

Din dorul cucernic de a se atinge de cartea Evangheliei, pe zăceă pe altar s'a născut un obicei de a purta la grumazi sau în sân forme mici de cărți evanghelice, în felul cum poartă azi damele deosebite scumpeturi.

De regulă aceste Evanghelii în miniatură cuprindeau și ceva text ales, sau reprezentau vre-o întâmplare oarecare din vieța Mântuitorului. Unii își coseau ziceri din Evanghelie, pe marginea veșmintelor sau le țeseau în pânză și le ilustrau cu scene de asemenea țesute. Ne putem închipui cu ce zor vor fi citit și recitit creștinii vechi faptele povestite în Evanghelii, dacă atât de puternic își manifestau cinstea față de acele; nu eră lucru rar, ca creștinii să le știe de rost, ba dela preoțime se și poftea aceasta, ca un grad mai înalt de cvalificațiune.

Nu e mirare deci, că scrierile Părinților din vechime sunt atât de întreșuate cu citări din Evanghelii și alusiuni la acele, încât cu dreptul putem zice, că de s'ar fi pierdut cărțile celor patru Evangheliști s'ar fi putut reconstrui din scrierile lor.

După o vieță petrecută în societatea Evanghelii și amăsurat spiritului ei, creștinii doreau să o aibă la sine chiar și în mormânt. Tradițiunea susține, că Apostolul Barnaba, a fost îngropat cu originalul Evanghelii scris de Mateiu. Așa, că de pildă pe pieptul celor morți se puneau părți alese, scrise pe pergament din vre-un Evanghelist, sau icoane ce înfățișau vre-un Tetra-vanghel mai însemnat dela vre-o biserică de frunte.

Vechii preoți și creștinii, cu toate, că aveau suflete curate de mucenici, mai întâi se spălau pe mâni și apoi se atingeau de sf. Evanghelie, iar noi cu câtă îndrăsneală nu ne punem de multeori mânilor necurate pe ea, și de câte ori nu necinstim, cu sufletul și mai necurat, această carte, sfințită prin cinstea mare ce i-s'a dat în decursul alor 20 de veacuri.

DR. IULIU FLORIAN.

Fragmente din luptele și suferințele Bisericii române.

(I.)

Studiind trecutul Bisericii române din țările coroanei s. Ștefan, dăm la tot pasul de monumente tragice, de luptă și suferințe, cari ne umplu de mirare și ne pun în uimire, cum de a putut această sermană Biserică suportă atâtea greutăți ce-au apăsător, și învinge atâtea piedeci ce i-s'au pus în cale? Și nu vorbim de veacurile cele mai îndepărtate, de epoca năvălirilor barbare, când vieța ei ne este cu totul necunoscută, fără vom începe cu timpul, destul de întunecos încă, din domnia regelui ungar Ludovic cel Mare (1342—1382). Sub domnia acestui rege Biserica catolică din Ungaria a ajuns la culmea măririi sale¹⁾ și din acea înălțime, ea privea cu ură și dispreț la Biserica orientală, care nici nu era socotită de creștină. Numai iobagul legat de glie își mai putea țineă legea grecească, căci nobilii erau siliți să se facă catolici, sub pedeapsa de a-și pierde moșiile. Preoții orientali erau scoși din țară, iar credincioșii supuși episcopilor latini și datori să le plătească dijele sau zăcimile²⁾. Aceiași soarte a avut-o Biserica română din Ardeal și sub regii următori, chiar și sub viteazul guvernator Ioan Huniadi și sub fiul său, regele Matia, cu toată originea lor română³⁾.

Mai amară soarte a avut însă Biserica română din Ardeal, mai ales după desfacerea acestei țări de către Ungaria și ajungerea la stăpânire a protestantismului. Poporul român a ajuns să fie numai tolerat — pentru folosul țării și pentru binele public⁴⁾ — pe acest pământ, pe care totuși el îl muncea cu sudori amare, pentru îmbuibarea și resfățarea nobililor și a Sașilor lacomi și neumani. Dar acești împilatori nu numai că le storceau puterile pentru folosul lor, fără prin legi aspre și nedrepte⁵⁾, cărora era supusă Biserica românească, le amăreau de moarte și sufletul.

¹⁾ Dr. Karácsonyi, Magyarország egyháztörténete, Nagyvárad. 1906. p. 32.

²⁾ Dr. A. Bunea, Discursuri p. 288—9; Ierarhia p. 80, 81, 102.

³⁾ Bunea, Ierarhia p. 131.

⁴⁾ Approb. Const. P. I. lit. I. art. 31 a. 1 și lit. IX a. 1.

⁵⁾ Barițiu, Istoria Trans. tom. I. p. 129.

Nenumărate exemple de nedreptate și persecuție, săvârșite împotriva Bisericii române, s'ar putea aduce din epoca principilor calvini ai Ardealului. Volu arată aici numai două cazuri, cari cred, că sunt deajuns pentru a dovedi această afirmațiune.

Intre ținuturile românești din Ardeal cucerite mai tare de calvinism, în locul întâiu se pot numără părțile Hațegului și și ale Hunedoarei, unde nu numai dintre preoți dar și proto-popoi au fost, cari au trecut, desigur că nu singuri, la calvinism¹⁾. Fiind dară calvinii puternici aici, își permiteau nesupărați de nime cele mai mari violențe în contra credinței Românilor. Astfel în dieta din Turda din anul 1545, frații Lupul (Wolfgangus), Gheorghe și Nicolae Barcsay au fost acuzați, că au legat o cruce românească cu o funie, au târât-o pe drum până la un râu și au aruncat-o în apă, apoi au scos-o și au pus-o pe foc²⁾. Dieta a ordonat investigație pentru constatarea adevărului, dar nu am mai putut afla, că oare ce s'a ales din investigație. Foarte probabil deci că lucrul s'a dat uitării, căci pe nobilimea maghiară și pe Sași de bună seamă, nu îi dorea capul de nedreptățile comise împotriva Românilor și a legii lor.

Dar dacă la sate își putea face intoleranța calvină mendele după plac, nici la orașe nu se poate zice, că ar fi fost mai suportabilă starea Românilor. Dovadă despre aceasta ne sunt câteva documente publicate încă în anul 1882³⁾, de cătră preotul reformat din Deva, Szóts Sándor, din arhivul bisericii lor de acolo, cari ne arată condițiile umilitoare, cărora erau supuși Românii din numitul oraș pe la începutul veacului al XVII-lea, când după părerea numitului preot, au început, să se așeze acolo în număr mai mare. Dar, precum dietele țării sufereau pe Români să trăiască numai pentrucă erau spre folosul țării, așa și aici preoții reformați, atotputernici pe atunci, în Deva ca și în toate orașele Ardealului, numai așa se învoiau la așezarea lor, dacă din aceea aveau foloase materiale, adecă dacă Românii se obligau a le face câte două zile de coasă, ori să le plătească câte 50 denari pe an, fără ca în

¹⁾ Barițiu, op. cit. p. 148 nota; Dr. A. Bunea, Vechile Episcopii p. 43.

²⁾ Szilágyi S., Monumenta comitalia regni Transsylvaniae t. I. 217.

³⁾ Az oláhok letelepedése Déván, în Hunyadmegyei történelmi és rég. társulat Évkönyve t. II., 1884 p. 38.

schimb să aibă măcar dreptul de a-și zidi o bisericuță cât de modestă. Abia pe la anul 1640—45 li-s'a dat voie să-și zidească biserică într-o margine a cimiterului calvin pe lângă condițiunile umilitoare, să contribuie la susținerea bisericii, a preotului și a celorlalți slujitori ai Bisericii reformate, să nu poată folosi crucea la înmormântări ori la alte slujbe, să nu aibă toacă (faharang!), să nu tragă clopotul înaintea calvinilor și să trăiască în bunăînțelegere cu ceilalți concetățeni.

Dela împlinirea acestor umilitoare și nedrepte îndatoriri Români căutau orice prilej să se scape, iar preoții reformați aveau buni patroni pe principii Ardealului, cari nu întârziiau a le împlini poftele, pe pielea bieților Români. Astfel principele Mihail Apafi, în anul 1662, de o parte a poruncit aspru ca Români din Deva să facă preotului calvin cele două zile de coasă ori să-i plătească 50 de denari, iar de altă parte, îi oprește să pună cruci la morți, să facă pomeni și alte slujbe: „Dévai oláh jobbágyainkkal és egyéb ott való oláh lakosokkal vagy az két-két napi kaszálást praestáltassa¹⁾ vagy az ötven-ötven pénznek capitatim megadására amodo in posterum elébbeni szokások szerint reákénysseritse minden utonmodon. Az oláh bagykoknak avagy papoknak semminemű aféle babonás cerimoniát, crucsázást, torozást s abban való babónázást és semmi egyéb Isten igéjével és kereszténi szokással, ellenkező ritusokat perágálni ne engedgyen, mivel az Kristussal az Beliál edgyütt nem lakhatik“²⁾. Iată dar, că ceremoniile seci ale calvinismului sunt lucruri dumnezești, iar cele înălțătoare de suflet ale ritului nostru oriental superstiții și lucruri drăcești!

Porunca domnească s'a reînnoit în anul 1679 și din cuprinsul ei se vede, că nu numai iobagii români, fără și nobilii catolici (papistina sectát követő), trebuiau să plătească un bir greu preoților calvini.³⁾ Dar nici prin aceste porunci, nici prin comisiunea rânduită în anul 1680, nu s'au curmat neînțelegerile, așa în cât în anul 1694, comitele Naláczi Lajos a luat el în mână lucrul și chiemând înaintea sa pe reprezentanții celor două Biserici, a făcut o pace, care a fost apoi aprobată și din partea superintendentului calvin Veszprémi István și a vlădicului român Teofil, numit: „universalium Ecclesiarum valachicarum in Transsylvania Superintendens.“ În această

¹⁾ Porunca erà dată căpitanului cetății Alba-Iulia.

²⁾ L. cit. p. 43. ³⁾ L. cit. p. 44.

pace, întărită prin statorirea unei pedepse, de 100 galbini, pentru partea care o ar călcă, Români au fost siliți să recunoască îndatoririle de mai înainte, dându-li-se numai voie liberă de a putea trage clopotele ori când vor voi dâșii. Dar nici această învoială, nici alta încheiată la anul 1713, nu le-a fost de mare folos preoților calvini, pentru că după ajungerea Transilvaniei sub casa de Habsburg li-s'a întunecat steaua, și prin unirea din 1700 s'au ivit zile mai bune pentru Români.

Numai cât acum au dat de altă pacoste, pentru că au ajuns la putere călugării franciscani, cărora le-a succes apoi să dobândească dela guvernul din Sibiu o ordinațiune prin care Români uniți din Deva erau obligați să plătească taxa de 72 denari sau 36 cruceri, impusă după o sessie fiscală, pentru zidirea bisericii catolice, iar ceialalți locuitori așezați pe domeniul fiscal să plătească fiscului aceeaș taxă. Când vor fi scăpat de această taxă, nu știm!

Cam aceeaș va fi fost starea Românilor și într'alte orașe precum o arată de altfel și faptul, că mai în toate orașele, bisericile românești sunt și azi pe la margini, și numai dărnicia și energia fericitului episcop Ioan Bob a schimbat în unele locuri, d. e. în Cluj, Mediaș și Hașeg, această situație dejositoare.

Prin unirea Românilor din Ardeal cu Roma la anul 1700, s'a îmbunătățit mult și soarta Bisericii noastre, însă durere, că nici acest fericit și de Dumnezeu binecuvântat fapt, nu a avut urmările dorite de urzitorii și patronii lui. Dar dacă căutăm cauzele nesuccesului, ușor le aflăm tot în tabăra dușmanilor de mai înainte. Căci, de-o parte calvinii văzându-și scapată din ghiară prada, pe care cu atâta nesaț o sfășiau de un veac și jumătate, iar de alta Sașii pururea vicleni și plini de răutate și feodalii ceialalți, conduși de considerații de clasă și de rassă, temându-se de o deșeptare și înălțare a poporului român, nu erau nici de cum alegători întru aflarea mijloacelor pentru zădărnicierea celor mai bune intențiuni ale curții împărătești. Prin uneltirile acestora s'a făcut zăvistie între frați; ei au nimicit pe nemuritorul episcop Inocențiu Klein, ei au amărît zilele cucernicului Petru P. Aron și i-au împedecat pe amândoi întru îndeplinirea mărețelor planuri de înălțare și fericire a Bisericii noastre și a întregului popor român.

Și ca și cum acești dușmani nu ar fi fost destui, chiar și pentru un popor cu mult mai puternic sufletește și mate-

rialicește ca al nostru, fatalul destin, care ca și o piață rea planează asupra sa, ne-a mai adus unul cu atât mai periculos, cu cât veniă îmbrăcat în haina aceea, cu care mai ușor se poate seduce un popor conservativ până la fanatism — mai ales în privința religioasă — cum este al nostru: *haina legii ortodoxe*. Acest dușman hain și blăstămat a fost: biserica sârbească.

Dr. IACOB RADU.

Câteva dintre problemele exegesei Testamentului Vechiu.

— Discursul Păr. V. Zapletal O. P. —

(II).

II.

Critica textului.

Pregătit fiind în acest chip, exegetul ia acum în mâni textul. Dar iată-l, că întâmpină și aci o mulțime de dificultăți noi.

Mai înainte de toate, el va trebui să-și pună întrebarea, *dacă textul s'a conservat bine, ori nu*. Căci inspirațiunea nu exclude de loc, ca el să fi îndurat oarecari schimbări, din pricina decopiatorilor și a glosatorilor. Și într'adevăr, textul sacru mai înainte de a fi fost fixat de cătră Mazoreți, a fost trecut prin mâinile foarte multor copişti; astfel că, dela început, e cu neputință de a presupune, ca el să se fi conservat pretutindenea în acea puritate, în care l-au scris autorii lui. Iar ceeace afirmăm în modul acesta *a priori*, se confirmă pe deplin prin alte indicii.

Textul ce ni-s'a transmis nouă, cuprinde relativ multe părți corupte.

1. *O seamă din aceste alterațiuni se datoresc faptului, că scrierea evreiască eră defectuoasă.*

a) Aceasta fû mai întâiu pricina la o mulțime de schimbări de litere. — Aci trebuie luată în socotință scrierea evreiască: *antică, medie și cea quadrată.*

Ce înfățișare aveă scrierea evreiască antică, putem vedea din inscripțiunea dela *Siloe*, care dătează din mijlocul, sau din a doua jumătate a veacului VIII. înainte de Hristos. Această scriere are o mare asemănare cu scrierea feniciană veche și cu

cea moabitică de pe obeliscul lui Mesa care, după cum e știut, aparține veacului al IX-lea. Cu aceste caractere de litere au fost scrise cele mai vechi cărți ale Testamentului Vechiu.

După ce s'a început a se scrie și pe materii mai moi, ca d. p. pe piei de animale și pe papyrus, s'au ivit pe încetul, pe lângă scrierea pe piatră, și un tip de scriere mai nou, în parte rotunzit. Astfel se formă și la evrei așa numita *scriere medie*. Această scriere a fost poate atârănătoare *dela cea arameică*, și cu multă probabilitate ea e *identică cu scrierea samaritană veche*.

Chiar în vremea de înaintea surghiunului, se constată înfrurirea scrierii arameice asupra celei evreești. Arameismele le întâlnim tot mai des. În timpul surghiunului, Evreii vin în și mai strâns contact cu arameii; și așa, pe nesimțite, le adoptară limba. Astfel petrecându-se lucrurile, nu e, firește, exclus, ca Izraeliții să fi adoptat dela Aramei, și tipul scrierii, și, într'adevăr, acest tip al scrierii îl regăsim în scrierea samaritană veche, carea ține cumpăna între scrierea evreiască, arhaică și între cea quadrată. După *Talmud*, — (Sanh. 21 b, 22 a,) Izraeliții ar fi lăsat Samaritanilor, împreună cu Thora, totodată și scrierea evreiască antică; ceea ce însemnează atâta, că Samaritanii acceptară de acum înainte această scriere, de cumva nu vor fi avut-o încă până atunci.

E greu acum de a determina cu precizie timpul, când a fost înlocuită *scrierea medie* cu *scrierea așa numită quadrată*, care se întrebuițează și în ziua de azi. Acest tip de scriere, tradează și mai mult înfrurirea scrierii arameice asupra sa. Probabil, că aceasta înlocuire avu loc, încetul cu încetul; dar totuși astfel, că, pe vremea lui Hristos, scrierea quadrată ajunsese deja a fi în folosire obștească. Mărturisirea tradiției izraelite, că Esra a adus această scriere din Babilonia, va fi adevărată întru atâta, întru cât vreă să zică, că ea ar fi fost cunoscută de Izraeliți mai întâiu pe timpul robiei, și apoi adusă în Palestina de cătră cei exilați, fără ca, pe cât se pare, să fi fost dela început în uzul și folosirea comună.

Variantele așa numitei *Septuaginta*, care e cea mai veche și cea mai răspândită versiune grecească, se derivă, parte din scrierea evreiască antică și medie, parte din scriere quadrată. Un lucru este și rămâne cert, că cele mai multe cărți ale Testamentului Vechiu, au fost transcrise cu scrierea quadrată și, putem admite cu drept cuvânt, că aceasta nu s'a făcut fără

de greșeli, în deosebi nu s'a făcut fără de a *amestecă sau confundă anumite litere*.

După cum se vede din Septuaginta, s'au confundat în scrierea veche și cea medie: א cu ד, ד cu ת, ת cu ם, ל cu ץ, ה cu י, נ cu ת, ר cu כ, פ cu כ. În scrierea quadrată, se confundară mai ales: י cu ו, ב cu ם, ר cu ד, ה și ה cu ם.

Aceste înlocuiri împrumutate a literelor avură ioc mai ales pe unde scrisoarea originalului eră nedescifrabilă, spălătăcită ori dispărută de tot. Cu părere de rău trebuie astă dată să renunț a aduce pilde. Totuși nu pot să nu fac observarea, că aceea ce am spus despre confundarea literelor, este *fapt recunoscut de toți exegeții*. De altmintrelea, acesta e un *fenomen constatat* în general de *critica* ori cărui text, iar în concret, pentru Testamentul Vechiu, acest fenomen îl recunoaște *epigrafia semitică*.

b) Scrierea evreiască defectuoasă mai dădă loc și la o mulțime de *despărțiri greșite a cuvintelor*.

Ce e drept, pe obeliscul lui Mesa și în inscripțiunea din Siloe, cuvintele sunt despărțite între ele prin câte un punct; e cu puțință, că acelaș semn de separare să fi fost întrebuințat și în manuscriptele cele mai vechi. Totuș acest obicei nu s'a observat întotdeauna. Multe din manuscriptele evreiești înșiră cuvintele unul după altul, fără nici un semn de demarcare, și chiar pentru aceea, după cum vei despărți la cetire literele, așa vei avea înțelesuri deosebite.

c) Cu mult mai neprielnică fū însă împrejurarea, că scrierea evreiască antică cuprinde *numai consonantele*, fără de vocale. Aceasta — se înțelege dela sine — dădă ocazie la cele mai deosebite cetiri ale unuia și aceluiaș cuvânt. Ba, nici măcar așa numitele „*matres lectionis*”, adică semnele: א, ו, י, ה, nu se întrebuințează întotdeauna, măcar că din felul lor și ele numai arareori înlocuesc vocalele, și încă și atunci, în chip nedeterminat. Așa inscripțiunea regelui Mesa și inscripțiunea din Siloe, încă nu le întrebuințează, decât numai în cazuri de tot rare.

Oricine cunoaște acest chip de scriere, poate ușor înțelege, că el nu eră prea potrivit pentru o conservare suficientă a textului și ușor poate pricepe și nenumăratele deosebiri în înțelegerea și tâlcuirea lui.

2. Iată acum și modul, în care se procedă la *copierea scrierilor biblice*: ca să se copieze cât se poate de iute, eră

obiceiul, ca unul să citească tare textul, iar ceilalți scriau pe urma celor cetite. Aceasta fû, firește, ocazia unei mulțimi de *erori fonetice*: confundându-se adecă literele cari se aseamănă la sunet.

3. O a treia grupă de erori derivă apoi din *negligența copiștilor*.

Aci aparțin mai înainte de toate așa numitele *dittografii*, și contrarul lor, *haplografiile*.

a) *Dittografia*, ori repetarea în scris a uneia și aceleiaș literă, ba chiar și a cuvintelor și propozițiunilor întregi, o întâlnim foarte adeseori. Ca nu cumva să îpuțineze valoarea manuscrisului, apoi copistul nu se îndură să șteargă cele de prisos, nici macar atunci, când ulterior i-se întâmplă să-și descopere singur eroarea.

b) Tot așa de deseori descoperim *lacune* în text, din cauza, că scriitorul a trecut cu vederea, prin cine știe ce împrejurare, vre-o literă, ori un cuvânt, sau chiar propozițiuni întregi.

Cauza unor asemenea greșeli este, de cele mai adeseori, așa numitul *homoioteleuton*. Anume, copistul, ajuns cu scrierea la un anume loc, se uită apoi la original, ca să poată continua mai departe lucrarea sa. Acum i-se putea întâmpla ușor, ca ochii să îi cadă pe o altă linie mai jos, pe vre-un alt cuvânt asemenea, ori analog, și așa apoi continuă greșit copierea mai departe. Se poate constată acest lucru, mai ales în textele poetice, unde la începutul vre-unui stih se găsiă acelaș cuvânt, ca și la începutul stihului premergător.

c) Se mai întâmplă și aceasta, că copiștii *strămutară literele*. Aceasta se făcă mai ales, când copistul cetia textul în chip superficial, fără a-și da truda, să pună o mai mare atenție pe senz.

d) Se mai găsiu și copiști, cari se apucau se scrie din memorie pasagii întregi. Dar pe când ei credeau, că țin bine minte originalul, ușor s'a putut întâmplă, ca să transpună, ori să suprimă cuvinte și propozițiuni întregi, sau să le schimbe după locurile paralele cunoscute, ce le veniau aminte.

4. O a patra grupă de erori provine din *schimbările arbitrare* săvârșite în însuș textul.

Aceasta se întâmplă mai ales la cuvintele כעל (domn) și מלך (rege), la cuvinte necunoscute, cari fură înlocuite cu

altele mai uzitate, în fine la anumite expresiuni aspre, la cari copiștii crezură să adaogă altele mai blânde.

5. Pe lângă acestea mai ocură un șir întreg de erori, pricinuite, parte din *negligența copiștilor*, parte de *mutări din adins* făcute.

a) O seamă din cetitorii Vechiului Testament aveau obiceiul de a-și nota, pe marginea exemplarelor Sf. Scripturi, locuri paralele și feliuirite explicațiuni. Dacă un asemenea exemplar serviă apoi ca model pentru copiere, atunci foarte firesc, că se întâmplă de ici colea *adnotațiunile de pe margini se introduceau în text*.

b) Nu arareori se întâmplă și aceea, că la margine să se afle cuvinte, cari într'adevăr aparțineau textului, dar fuseseră trecute cu vederea de cătră copist, și ulterior apoi fură însemnate pe margine, de un altul, ori poate de el însuș, când își va fi descoperit greșala. Dacă acum copistul se serviă de un asemenea exemplar pentru a-l decopia, atunci *cuvintele de pe margini se introduceau, ce e drept, în text, dar nu totdeauna la locul lor*.

c) Copiștii aveau și obiceiul de a întrebuiți *prescurtări*, cari adeseori erau greșit întregite, de cătră urmașii lor.

d) În fine, mai dăm și de asemenea pasagii, cari ne arată, că *s'a încercat câte o îndreptare* a vre-unui text corupt, spre a-i dà totuș un oarecare senz.

Procedura exegetului, care cunoaște atari principii, și le și urmează, poate părea celor neinițiați arbitrară; cu toate că încă sf. Părinți ne atrag luarea aminte asupra acestor lucruri. Astfel, sf. *Augustin*¹⁾ ne vorbește despre „*codices mendosi*“; *Origine*²⁾ și sf. *ieronim*³⁾, se plâng împotriva *copiștilor somnoroși*“, a „*îndreptărilor nerăsgândite*“, ori a „*copiștilor îndrăzneți, ce au introdus în text notițele de pe margini*“.

Fără îndoială, că nici exegeților nu li-e permis de a proceda în mod arbitrar în asemenea cazuri. Numai atunci le va fi iertat, să-și ia refugiu și să admită corupțiuni în text, când vor avea despre aceasta dovezi hotărâte. Aceasta poate avea loc d. p. atunci, când textul e obscur, ori când textul, așa după cum sună, este în contradicție cu altul, când versiunile vechi cuprind un alt senz; când locurile paralele lasă

¹⁾ Epist. 82 ad Hieron. ²⁾ In Matth. tom. XV. 4.

³⁾ Ad Damas. praef. în Evang.; ad Sunn. ep. 106.

să se înțeleagă așa ceva, când Mazoreții fac observarea, că textul e defectuos, punând linioara verticală, ce se numește *paseq*; sau în fine, în pasagiile poetice, când structura versurilor, ori a strofelor, ne îndrumază la aceasta.

Cunoaștem, în ziua de azi, destul de bine regulile metricei evreiești. Dacă acuma băgăm de seamă, că într'o poezie evreiască bunăoară 20 de versuri sunt corecte și fără greș, iară alte două sau trei sunt greșite, atunci, cu toată dreptatea, nu vom pune vina pe autor, ci pe copiiști.

S'au găsit reproducții vechi de ale grupei lui *Laocoon*, din cari se concludă, că restaurarea celebrului monument, îndeplinită de *Bernini*, ar fi greșită, de oarece nu se potrivește cu copiile vechi¹⁾. — În tocmai așa, ceice au adunat și au reprodus apoi admirabilele colonne și statui ale mărețului templu, care e Vechiul Testament, adeseori nu au știut să le mai pună fieștecare la locul lor, uitându-și poate și neștiind că, în decursul veacurilor, a trebuit să se pună și mult colb pe puternicile lespezi și colonne, pe capiteluri și statui, și că negreșit un ornament sau altul, au trebuit să sufere pe urma vremilor nepriincioase.

Reasumând cele zise până acum, ajungem la rezultatul, că textul biblic nu a îndurat, ce e drept, nici o schimbare în *cele esențiale*, dar anumite detaiuri, ce le-am putea numi *secundare*, au suferit, și anume mai ales, din cauza copiiștilor. Unde însă exegează reușește să restabilească textul Vechiului Testament în forma lui primitivă, acolo cuprinsul cărților sfinte, apare cu mult mai expresiv, și strălucind în toată sublimitatea lui.

¹⁾ Grupa de marmoră a lui *Laocoon*, aceasta „minune a artei“, se găsește în Belvedere din Vatican. Reprezintă pe *Laocoon*, preotul troian, fratele lui *Anchises*, și pe doi fii ai săi, în clipele din urmă a luptei cu 2 șerpi, pe cari zeul *Apollo* i-a trimis în pedeapsă asupra-i. Monumentul datează cam de pe la începutul erei crestine și a fost regăsit în veacul al 16-lea la Roma, în thermele lui *Tit*.

Greșala reconstrucitorului pare a fi, că a întins prea sus mâinile drepte ale celor 3 figuri, cari, întru început, erau mai aproape și mai mult înclinate spre cap. (Nota trad.)

Administrarea oficiului parohial.*)

(II)

2. Corespondința oficioasă.

Schimbarea de scrisori dintre oficiul parohial și alte oficii sau persoane în afaceri de interes parohial este corespondința oficioasă. Deci au natura actelor oficioase toate scrisorile, telegramele, cărțile postale, sosite la oficiul parohial ori ieșite dela acela, întru cât ating chestii de interes parohial-bisericesc. Nu sunt oficioase acelea, cari ating mai mult persoana preotului, nu oficiul. D. ex. sunt invitat pe cutare sărbătoare la binecuvântarea unei biserici: e act oficios; sunt recercat de un preot necunoscut să așez un băiat de ucenic, ori primesc invitare să conlucrez la fondarea unei tovărășii: nu sunt acte oficioase; dacă însă primesc invitare la un banchet, ca reprezentantul oficiului parohial: e act oficios.

Dupăce actele oficioase se cunosc după cuprinsul lor, să aibă grije unii preoți. cari trimit la oficii mai înalte anumite lucruri, ca scrisori private, căci li-se primesc și manipulează, ca acte oficioase. Ba am văzut scrisoare oficioasă, cu nrul exhibitorului, pe o ilustrată, și tot pe ilustrată rezoluție în o cauză oficioasă-parohială, din partea unui distins arhieru rom.-cat.

Recerințele scrisorilor oficioase sunt: externe și interne.

Cu privire la recerințele *externe* observăm următoarele:

Scriptele oficioase se pregătesc întâi în concept, care trebuie să corăspundă întru toate cu actul, ce se trimite în pur, așa că rămânând la arhiva parohială, servește ca document istoric pentru acel oficiu. Conceptul actului, la cari se răspunde, se scrie pe indorsatul acelora după însemnarea prezentării, la altele se scrie pe hârtie de concept, pe dosul unei coale îndoite. Recerința conceptului sau impurului ori cărui act o ținem de absolută, pentru oricare oficiu și escepțiune nu admitem, decât în cazul scriptelor de însemnătate mică, când se păstrează numai cuprinsul pe scurt.

La purizarea actelor se folosește hârtie albă de cancelarie. Nu aflăm de lipsă să se scrie orice act pe coala întreagă (cum ține Geisz, Egyházi közigazgatás, Temesvár, 1910,

*) Vezi Nr. 3. al revistei.

pag. 2), e destul, dacă actele adresate oficiilor sau persoanelor de poziție înaltă se scriu astfel. Aceea însă este a se încunjură cu toată grija, contra uzului de corespondință modernă, care folosește numai file singurate, că dacă trece textul de pe pagina primă pe a doua, să nu folosești numai o jumătate coală! Ba dacă scrii pe o coală întregă și ai trecut pe pag. 4, trebuie să coși la ea o jumătate coală cu dosul curat pentru înregistrare!

Scrisorile oficioase se încep cu numărul registrului sau exhibitorului, care se înțelege de pe anul curent. Într'un șir cu nrul se poate însemna caracterul oficiului, d. ex. of. par. gr.-cat. Cujir, of. protop. gr.-cat. al Clujului. După aceea se continuă conform cerințelor stilistice. Subscrierea se efeptuiește cu mâna proprie; stampilă cu manupropriu e oprit a folosi. Substitutul subscrie, însemnând expres aceasta calitate a sa.

Aclusele se înseamnă în text și la margine cu '., '||., sau 1/1, 1/2, 2/1, 2/2. In dieceza Lugoșului — nu știu, și'n alte dieceze? — se cere să se facă din partea trimițătorului și rubrul pe îndorsat. Acesta e de lipsă la cereri și suplice, dar la alte acte împiedecă numai înregistrarea și signarea cu ocazia primirii.

Recerințele *interne* ale scrisorilor oficioase sunt următoarele:

Adevărul și claritatea, despre cari cred de prisos să mai vorbesc, apoi:

Scurțimea și simplitatea. Aceasta înseamnă omiterea tuturor reflexiilor, propozițiilor și cuvintelor superflue. Aici avem multe de observat. In genere aceia, cari mai rar au să facă acte oficioase, nu-și pot închipui, cum poate există un act, care în 3—4 șire să cuprindă atâta, cât altul pe 3—4 pagini. Azi lumea e foarte practică, economisează la hârtie, la cuvinte, la vorbării. Cum se poate aceasta? Așa, că abată dela multe recerințe de formalitate goală și strâns la obiect isprăvește: „kurz und gut.“ Ei, dar aici se opune stilul vechiu curial, care înseamnă nu numai stil, dar și metod. In anumite curii episcopoești poate și azi se pregătesc conceptele în felul următor: „Mult Onorate în Hristos Frate! La raportul M. On. Fr. tale dtto... nr... sușternut în coace dtto... sub nro... al oficiului protopopesc..., prin care ne raportezi, că... (aici se rezumează actul întrat, până trece pe fața a doua, când apoi spune), ți-se răspunde...“ Se amintesc toate lucrurile și îm-

prejurările, cari stau numai în ceva legătură cu obiectul rezolvării. Ai gândi, că acestea-s lucruri superflue, cum și sunt; și te pui să scrii mai scurt, abstrăgând dela orice, ce nu-ți pare inomisibil și esențial; și-se întâmplă însă, că-ți vine actul înapoi, sau pentrucă ai pus pe o hârtie 2 lucruri omogene și coordonate, sau pentrucă nu ai amintit, că aceia, pentru cari ai cerut dispenzație, sunt domiciliați sau quasidomiciliați în parohia ta (altcum te-ai ocupă de ei?), sau pentru altă întâmplare, în care tu ai crezut, că ai prilej să areți, că ști ce-i brevitătea și simplitatea! Și să nu credeți, că aceasta se întâmplă numai ici-colea, când e vreme și pentru atari instrucții: se întâmplă în cazuri urgente de dispenzații matrimoniale, de concubinate ș. a.

Și chiar dacă poți redă actul într'un concept mai concis, pentru lumea aceasta nu poți omite ceva din titulaturi și grațiosități: Mult Onoratul oficiu..., Frăția Ta Onorată, Onorate și Clarissime în Hristos Fratel!...

În loc de acestea vedem la oficiile profane mai nou o practicitate deosebită. Nu numai în România, dar și la unguri orice titulatură se reduce la: Domn. Notarul scrie: Dle Protopretor, Dle Vice-comite! Un concept stereotip e bunăoară acesta: „Dle Protopretor! (Actul) îl transpun (ung. un singur cuvânt: beterjesztem). Dat. Subscriere.“ În anul 1903, Martie 29, Ministrul de culte al Ungariei sub nr. 1118, a dat o ordinațiune, în care a dispus, ca din scriptele oficioase îndreptate cătră acelaș să se omită expresiunile de curtoazie superfluă, de ex. la adresă, cuvintele „Kegyelmes Uram,“ la amintirea Ministeriului terminii îndatinați „magas,“ „bölcs vezetése alatt,“ „nagybecsű,“ etc. Asemenea este a se omite și clauzula „Primiți,“ etc. Folosirea prea deasă a expresiunilor „méltoztatott,“ „kegyeskedett,“ și „van szerencsém“ încă este a se delătură! La noi? Dacă unui oficiu protopopesc ai uită să-i pui titulatura, scrisă întreagă: „Mult Onoratul,“ s'ar putea ușor să cazi în bănuiala ireverinții și să ajungi în cartea neagră!

Preotul Sebők, în cartea sa „Öt világrészen keresztül“, Bpesta, 1906. p. 221. descrie, cum ajungând în America, a câștigat îngăduință să asculte mărturisirile. „La capetul sârmii de telefon stam deoparte eu, de altă parte celebrul arhiepiscop de sf. Paul, Iohn Ireland, care știă deja despre venirea mea și s'a întâmplat cererea și primirea jurisdicției în feliul următor:

— Bună seara, Dle Arhiepiscop!

Eu sunt preotul maghiar, rog jurisdicție pe 3 zile, o pot primi?

— Natural!

— Mulțumesc. Bună seara!“

Și s'a întâmplat procedura întregă, fără hârtie și fără tot felul de titlaturi lungi. Poftim cercați așa ceva dincoace de Ocean...

Mărturisesc și eu bucuria, ce am avut-o nu de mult la București, când în curtea Excelenței Sale Raymund Netzhammer nu mai știam încotro s-o dau cu titlaturile: Ilustrissime, Magnificență, Clarissime, și păr. Dr. Bălan m-a făcut atent: frate, aici toți suntem: Sfinția Voastră!

Astfel purizate fiind actele oficioase după toate cerințele externe și interne, se pun în plic și se expediază. La expediție liberă de porto este a se scrie nrul actului, oficiul respectiv și clauzula: ex offo, etc. Acestea de regulă se tipăresc, și e bine dacă chiar și oficiile parohiale au plicurile sale tipărite. Când azi orice firmă negustorească, ba și persoane private, corespundează astfel, e genant pentru un oficiu parohial, protopopesesc sau plane mai înalt să se prezinte cu niște plicuri ca luate împrumut.

Pentru corespondință sunt și cărți postale libere de porto.

Aici nu pot retăcea purcederea unui oficiu parohial de frunte, care la o recercare oficioasă a mea pe cartă postală, în loc de a o înregistra și pune la dosar, simplaminte a scris pe cartă mea câteva cuvinte răspuns, și pe adresă: retour.

Scrierile oficioase se imanuază ori se trimit cu posta prin „carte de postă“, în care se induce primirea. Rubricile necesare ale acestei cărți sunt: datul, adresa, semnătura primitorului.

Toate actele oficioase ale unui oficiu au să se inducă în așa numitul *exibitor*. În acesta se induc atât cele întrate, cât și cele ieșite. Rubricile necesare sunt: Nr. curent (din an în an). Datul sosirii. Dela cine a sosit? Cuprinsul actului sosit. Cuprinsul rezolvării. Datul rezolvării. Signatura registraturii.

Cu privire la exhibitor încă am aveă unele de observat. De regulă are rubrici mari și mai multe, decât cele indicate de noi (dispoziții pregătitoare, nrul anteactului), în cari se induce cuprinsul întreg al actelor, cu toate referințele aceloră. Atari exhibitoare sunt de lipsă acolo, unde nu se păstrează conceptele la arhivă, poate nici actele. Acolo exhibitoru el

quasi cronica oficiului parohial. Dat fiind însă, că la acel oficiu nu există numai exhibitor, ci și arhivă, unde se induc pe acte și se păstrează conceptele cu toate datele acelora, exhibitorul își pierde această rolă și estenziune. Astfel am văzut nu demult un oficiu eclesiastic, la care exhibitorul e chiar, ca la noi un ziar de percepțiuni și erogațiuni. Are câte o rubrică orizontală, în care începe numai 1 șir, iar verticale următoarele: Nr. c., dat, intrat, ieșit, dat. Din întreg cuprinsul actului nu se înseamnă mai mult, decât la noi în „signature registraturii“. Celealalte: cuprinsul întreg, nrul anteactului, dispoziții pregătitoare, și alte însemnări sunt pe hârtia dela arhivă sub nr. respectiv.

Iarăș o practicitate pentru noi încă străină.

Dr. NICOLAE BRÎNZEU.

CRONICĂ.

Apelul P. S. Episcopului Cristea dela Caransebeș, în interesul seminarului său, a evocat, pentru o clipă, în mintea publicului românesc, chestiunea seminariilor noastre, a celor mai înalte școli ale poporului român de dincoace de Carpați. »Tribuna« a închinat chestiunii un prim articol chiar!

Redactorii acestei reviste au prilejul zilnic să constate, că cu adevărat și în seminarul din Blaj — ar fi necesare îmbunătățiri însemnate, în special o lărgire a clădirii, care astăzi are să adăpostească aproape încă odată atâția alumni, câți erau înainte cu 15—20 de ani. Sinodul arhiepiscopozan din 1909 a discutat și chestiunea aceasta, și credem că ea ține și de aici înainte loc de frunte între preocupările mai marilor arhiepiscopozei noastre. Deocamdată prin adaptarea fostului internat de pedagogi s'a câștigat un adăpost pentru vre-o 20 de alumni teologi, dar, e limpede, că starea aceasta e o stare de tranziție, carea mai ales nu poate dură multă vreme! (m.)

*

Biserica română din Basarabia -- cum citim în *Viitorul* — e supusă celor mai primejdioase tendințe de rusificare reprezentate de însuși cărmuitorul de neam rusesc al acestei Biserici românești, de metropolitul Serafin și cei împreună cu dânsul. După răpirea dela Moldova în 1812, Basarabia capătă

o nouă organizație bisericească, episcopia ridicându-se la rangul de metropolie, cu scaunul în Chișinău, incorporându-se la Biserica rusească și subordonându-se sinodului rusesc din Petersburg cu toate mănăstirile, moșiile și averile lor. Abia a avut 2 metropoliți români, pentruca cei următori să fie numai Ruși, cari se îmbulzeau de dragul de-a strânge avere, suprimând orice pulsație de viață bisericească românească, în scopul unei propagande rusești. Norocul surise o clipă Românilor basarabeni prin manifestul Țarului Nicolae II. din Octomvrie 1905, care găsi în scaunul de Mitropolit pe *P. S. Vladimir*, rus de origine, dar »creștin adevărat și pios«, încălzit de sentimente de dragoste față de turma sa românească. Învățând însuși românește, a introdus din nou limba română în slujba bisericească și școalele din Basarabia. A întemeiat revista bis. »*Luminătorul*«, tipărit cu litere cirile. Tipografia instalată în 1906 începù să lucreze la cărți românești, mai ales de slujbă și de citit.

Dar aceste porniri nobile, creștinești se curmă brusc în 1908, când Vladimir, pe urma intrigilor, e îndepărtat din scaun la Rostov pe Domn, pentruca locul să-l ia un altul, Serafin, cu tendințe diametral opuse, de rusificare violentă, oprind cărțile românești de a se mai tipări și răspândi și exilând pe traducători. În munca sa distructivă e ajutat conștiințios de episcopul, vicar al mitropoliei »al Akermanului și Benderului« ca și de cel al doilea vicar cu reședința în Ismail, unde fusese oarecând reședința episcopiei Dunării de jos, creând astfel situația jalnică a Bisericii românești din Basarabia.

Și Biserica națională a României ortodoxe nu poate ajuta întru nimica pe sora sa din Basarabia ei de odinioară, — și asta, tocmai, fiindcă e Biserica *națională!* Bisericii noastre unite tot mereu i-se aruncă în față *catolicismul cosmopolit*, și cu toate aceste oricine poate să fie deplin convins, că cel puțin afară de hotarele regatului român Biserica română unită cu Roma, așa catolică cum e, poate să fie cu mult mai română, decât cea ortodoxă. — Ori Biserica polonă a Rusiei de ce nu se rusifică? (ar.)

*

Lupta împotriva alcoolismului. Indivizi cu largi vederi și cu caldă inimă pentru nevoile deaproapelui au luptat și luptă cu toate mijloacele și pe toate căile cinstite împotriva abuzului cu beuturile spirituoase. Acești luptători au convingerea dreaptă, că fără învingerea, fără înfrânarea idolului numit alcoo-

lism, nu va duce la bun sfârșit nici o activitate socială și orice năzuințe culturale vor fi aproape zădărnice.

Un edificiu bine împărțit, ridicat după toate cerințele igienice și cu coperiș strălucit, dacă n'are temelie solidă, se ruinează. Așa și societatea. Ori cât de multe și stăruitoare ar fi năzuințele economice: ori cât de intensivă ar fi activitatea agricolă, industrială și comercială, și ori cât de vii ar fi icoanele pictorialilor, ori cât de fine și armonice tăieturile sculpturilor și ori cât de profundă ar fi știința învățătorilor, — dacă edificiul acesta cultural e lipsit de baza morală, se prăpădește. În el nu stăpânește pacea, dragostea și bunăînțelegerea, iar progresul material și intelectual e foarte problematic.

Monstrul cel mai înfiorător, care înghite cinste, avere, sănătate, energie tinerească și înțelepciune bătrânească, care produce tânguiri și ruine în familii și în societate pe urma crimelor și delictelor, cari se sporesc zi de zi: molohul cel mai primejdios, care rumpe toate firele și astupă toate căile, ce duc la moralitate e alcoolismul. Acesta produce amețală și destrăbălare pe toate terenele, întunecă mintea și sălbătăcește moravurile poporului. Împotriva acestui mare rău, își țin de sfântă datorință să lupte toți aceia, cari iubesc pe Dumnezeu și iubesc trupul și sufletul poporului. Armele de luptă le sunt: vieța lor, instrucțiunea, ce are în vedere nu numai mântuirea sufletului, ci și bunăstarea materială, esoperarea hotărîrilor în virtutea cărora debitele spiritoase să steie închise în dumineci și sărbători; în schimb să năzuiesc să procure poporului ocazii de-aș petrece mai liniștit, mai cu folos și mai recreator în biblioteci, în adunările societăților culturale, în excursiuni etc. Înființează reuniuni de temperanță și abstenență. Publică scrieri și icoane, în cari se arată urmările funeste ale alcoolului. Deschid ospătării antialcoolice, mai ales pentru muncitori, cum sunt în Norvegia, Elveția, America, Anglia etc. Țin congrese mondiale antialcoolice. În multe locuri au înființat sanatorii pentru bețivi, cum sunt în Elveția, unde se primesc numai aceia, cari de bună voie voiesc să între. În Anglia deja prin 1886 erau 22 sanatorii pentru bețivi, multe sunt în America și aproape în fiecare stat din Europa centrală. La noi nu sunt!

Acum, mai nou, a hotărît reuniunea de caritate din Austria, să înainteze o reprezentațiune la casa deputaților și a seniorilor pentru aducerea unei legi, în virtutea căreia bețivii să fie ținuti chiar și peste voia lor (ca în Anglia și în America) în sanatorii

pentru alcoolici. La noi se înternează în case de sănătate numai cei cu morburii contagioase și nebunii. Va veni însă vremea, când și bețivii, cari corump societatea, vor fi internați. Până atunci noi, și mai ales noi preoții și inteligenții laici ai poporului nostru, să lucrăm cu viu interes pentru mântuirea acestui popor din brațele alcoolismului. (sr.)

*

Criminalitatea precoce în Franța. Dintr'o statistică de curând alcătuită scoatem următoarele amănunte interesante. De când s'a introdus, în a. 1882, școală de stat laică în Franța, numărul făcătorilor de rele în vrâsta sub 19 ani, a crescut dela 16000 la 41000 pe an. Dintre 26000 făcători de rele deținuți în 1909 la Paris, 16000 nu ajunseseră încă vrâsta de 19 ani. În acelaș an a crescut cu 52% numărul delictelor imorale. Foaia »Le Patriote« vrând să afle explicarea și cauza acestei aparițiuni neplăcute, dar carea nu se poate tăgădui, după cumpănire serioasă, ajunge la concluzia, că vina o poartă *statul* antireligios, necredincios și ateist, care a încetățenit în toate manifestările vieții publice și private un curent raționalist și materialist, distrugător a toate. Vina o poartă mai departe *școala* neutrală ori fără Dumnezeu, carea nu poate să dea moralității nici temei solid, nici sancțiune suficientă; așa numita morală universală nu nu este deajuns! Fără de perspectiva *unei alte vieți*, cu resplată ori pedeapsă, morala este un sentiment personal, în cel mai bun caz, proprietatea obștească a omenimii, însă fără de obligământ intern în conștiință, prin urmare un fel de dispoziție polițenească, a cărei respectare e nebulie atunci, când călcarea ei îți produce plăcere ori avantagii.

Înainte cu 30 de ani, pe vremea când s'a născut școala modernă, femeia unui muncitor a fost prorocit bărbatului său: trimite numai băiatul la școala *această!* Peste 15 ani îți va răsplăti el ție, așa cum nu-ți va plăcea! Astăzi, ea ar putea să zică cu toată certitudinea: la vrâsta de 17 ani, băiatul, pentru ca să-și facă câteva zile bune — nu va pregeta, nu va stă la chibzuri, ca chiar *să omoare* pe cineva!

Și am mai putea adauge încă o cauză: potopul de jurnale de bulevard, de romane »senzaționale«, fascicolul 10 bani... (m.)

*

Un capitol actual: presa modernă. La Iași, cutare Ițig insultă pe Dl Iorga. Un student indignat îi trage lui Ițig câteva palme. Ițig se vaietă, ca din gura șerpelui: »M'ai omorât!...

Ghiwalt!... Și strigătul de durere a lui Ițig se repercutează a doua zi în coloanele tuturor gazetelor din lume... Ce e drept, până astăzi chestiunea nu a ajuns încă la punctul intervenției armate a Europei împotriva României, dar vina nu e de sigur a presei semite ori semitofile, care și-a făcut datorința, alarmând lumea, pe tema palmelor căpătate de conaționalul lor. (Înțelegeți Dvoastre, iubii cetitori din pilda lui Ițig, ce va să zică și ce însemnează vorba sfântă: solidaritate națională și de rassă?...)

Dar, nu despre asta eră să-mi fie vorba!

Căci, în definitiv, în întreg incidentul dela Iași nu e nimic extraordinar, nimic ce nu am putea deplin înțelege. Că Ițig nu poate suferi pe Dl Iorga, înțelegem; că studentul român nu poate îngădui insultarea profesorului său, încă o înțelegem; și înțelegem chiar foarte bine, că dacă îi dai lui Ițig peste ghiare, se alarmează — Palestina întreagă!

Nu înțelegem totuși un anumit lucru. Atunci când în coloanele presei moderne, zi de zi ni-se pângăresc credințele și idealurile noastre celea mai sfinte, atunci, când știm că aceasta presă trăiește numai pe urma zavistiei și a zizaniei, ce o seamănă între creștini, ori pe tema religioasă ori pe tema națională, da, nu înțelegem, cum de publicul creștin continuă a-i da sprijinul, plătindu-o și cetindu-o, adăpostind și încălzind la sinul său un adevărat șerpe veninos. O foaie nemțească, naționalistă: »Die Wartburg« a găsit vorba potrivită pentru relația dintre presa modernă și dintre publicul cititor creștin, care este astăzi *jertfa inconștientă a hypnosei judeo-liberale*. — Cu tot aerul de independență în faptele și în vorbele noastre, cu toată aversiunea firească a ființei noastre arice în atingerea personală cu reprezentanții semitismului, totuși suntem sclavii presei lor, o citim bucuros, credem fără șovăire și fără a ne bate capul, că oare ceeace ni-se spune este ori nu vrednic de crezământ... Cu adevărat, o stare de catalepsie, de inconștientă intelectuală, din carea bine ar fi să ne trezim cât mai în grabă. (m.)

*

Despre Spania și partidele ei anticatolice. Reproducem pe scurt corespondența lui Norberto Torcol, redactorul ziarului »El Noticiero«, din Saragossa, trimisă la redacția revistei engleze »America.«

Primul partid dușman Bisericii, este partidul liberal, care acum e la putere. Dacă din întâmplare ar cădea acestea șire în mâinile unui liberal, s'ar indigna nespun, văzându-se taxat de

dușman al Bisericii. Și aievea dacă, spre a fi catolic, ar fi destul să ascuți liturgia în Dumineci și sărbători, să aparții cutărei asociații sau confraternității pii, să-ți crești copiii la vre-o școală catolică, să ai capelă privată în casă etc. — ar fi cea mai mare nedreptate să taxezi de anticatolici, pe mulți dintre liberali, cari pe când de-o parte merg la biserică, și se cuminecă cu evlavie, de altă parte apără superioritatea statului față de Biserică, votează pentru înființarea școlilor neutrale, votează contra întemeierii și ridicării de noi orduri și mănăstiri călugărești, trac-tează persoana sf. Părinte dela Roma ca pe cea a portarului dela palatul lor, și fac cauză comună cu toți francmasonii și anarhiștii din lume, pentrucă, în numele legii și a dreptății, Ferrer a fost împușcat pe întăriturile dela Montjuich.

Nu s'ar părea așa ceva un paradox, o absurditate? Așa e! Dar aduceți-vă aminte, că Spania este țara contrazicerilor, a paradoxelor și că între liberali înzădar vei cercă convingere și principii ferme. Interesele personale, ambiția, egoismul își află aci terenul cel mai prielnic.

N'au program comun, n'au o căpetenie recunoscută. Activitatea lor toată se mărginește la lupte pentru a parveni la pre-zidenție. Pentru a reuși în acest scop, nu cunosc altă cale, decât a păși pe față cu un program și mai radical contra Bisericii, decât cel al rivalilor lor. Astfel i-a succes contelui Romanones să-l delătore pe Montero Rios, lui Moret pe Romanones, lui Canalejas pe Moret. Cui va succede să delătore pe Canalejas și să iea conducerea partidului și a ministeriului? Cine știe?!

În felul ăsta se explică deci anticlericalismul acelor liberali vestiți, cari ascultă dimineața liturgie, însoțesc pe copiii lor la școlile Iesuiților sau a Piaristilor, și după amiază votează pentru expulsarea ordurilor religioase și ruperea legăturilor cu sf. Scaun Apostolic. Numai astfel pricepem cum de Canalejas putea să vorbească în terminii cei mai călduroși și cu entuziasm, despre evlavie, binefacerile, jertfirea de sine și caritatea, ce stăpânesc în mănăstirile călugărești, iar câteva zile mai târziu să aducă vestita lege, care oprește stabilirea călugărilor, și zidirea de noi mănăstiri în Spania.

Numai astfel înțelegem, cum de nu odată se proclamă pe sine în fața parlamentului întreg, de catolic — catolicisim, și în aceeaș vreme calcă în picioare stipulările Concordatului dintre Spania și sf. Scaun Apostolic.

Nesupunerea, neînțelegerile, împărechierile, antagonismul, certele personale sunt trăsătura marcantă a partidului liberal, în vinele căruia nu pulsează decât vieța ce i-o însuflă celea trei foi din Madrid: El Imparcial, El Liberal, și Heraldo de Madrid. Acestea trei monopolizează opinia publică în Spania. Ele susțin orice luptă și campanie anticlericală: ele îndeamnă pe patronii lor, să deie soluție violentă chestiei religioase; ele au creat spiritul acela de jacobinism și Combesism a cărui atmosferă apasă cabinetul lui Canalejas.

În afară de cadrele acestor trei foi, liberalismul este o ficțiune, o chimeră; nu are sprijinul elementelor puternice a națiunii; n'a prins rădăcini în mințile și inima poporului. Trăiește numai prin protecție oficială și cei dela cârmă cu o risipă scandaloasă încarcă pe umerii partizanilor lor slujbe, oficii, subvențiuni, promovări. Dacă sufragiul ar fi în Spania un ce real, și alegerile n'ar fi numai o farsă, o comedie proastă, liberalii cu greu ar putea avea în *Cortes* (parlament) mai mult de 24 de scaune.

Al doilea partid important îl formează: *republicanii*. E partidul cel mai număros și cel mai popular. E compus din toți liberugetătorii, din toți dușmanii Bisericii, din toți aceia, cari sunt sături de abuzurile partidelor monarhice, din toți ignoranții și analfabeții, cari văd în republică realizarea idealului unei vieți fără lucru, unei libertăți nelimitate, care nu vrea să știe de opreliște, de piedică. Spaniolul este un meridional, cu capul fierbinte, care rezonează puțin și nu e aplicat spre meditații profunde: e un extremist, nu se îndestulește cu măsuri mai blânde. Asta e motivul principal, că nici liberalii nici conservatorii n'au putut prinde rădăcini adânci în sufletul poporului. Poporul de rând, sau e Carlist militând pentru absolutism, sau republican.

Republicanii stăpânesc nu numai în orașele mari ca Madridul, Barcelona, Valencia, Bilbao, Seville, dar chiar și în orașele și satele provinciilor.

Puterea lor ar fi periculoasă pentru monarhie, dacă ar stăpâni în șirurile lor armonie și unitate de vederi. Dar urile publice sunt la ordinea zilei între conducătorii acestui partid: Lerrous, Sorians, Soly Ortega, Azcárote și alții. În șirurile lor nu s'a înrolat nici un bărbat politic cu vază, cu multă auctoritate. Spiritul de care sunt stăpâniți aceștia e ura față de Biserică și preoțime.

Larroux, cel mai fanatic din conducătorii lor are 40,000 de partizani numai în Barcelona, și tinde să-și extindă influința asupra Spaniei întregi.

Al treilea partid este *al socialiștilor*.

Partidul lor e cu mai puțină influință. Au un singur deputat pe Pablo Iglesias, om de cultură puțină și de caracter dur. Nici acesta însă n'a votat, când a fost vorba de promovarea intereselor muncitorilor: reducerea prețului articlilor de consum, salariu mai mare, și ore mai puține de lucru.

Astăzi partidul republican și socialist s'a unit sub firma: »*Liga republicană socialistă*«. (x).

*

Literatura și cultura modernă. Criticul nepreocupat al zilelor noastre trebuie să recunoască, că literatura timpului modern a produs monstria, a căror suflare rece a scoborit avântul idealizmului omenesc la punctul de înghețare. Sub zodia acestei literaturi am ajuns a privi viața numai ca obiect de plăceri, ne îngrozim de tot ce cere o sforțare mai mare, ne îngrozim a păși hotărâți pe arena datorințelor. »Bani și desfătare« e deviza lumii moderne. Aceste două vorbe sunt idealul, sunt cuprinsul civilizației moderne, în numele căreia în Franța un Guizot a călcat în picioare tot ce e sfânt și nobil, în numele căreia domnia zilei de azi au adoptat principiul: A cui e puterea, acela poate — păcătu! Cel puternic poate fi nedrept, asupritor, tiran, în numele dreptului făurit în legislația modernă.

»Dela cap se strică peștele«, zice românul. Cangrena ce a cuprins sufletele celor mari nu a lăsat neatinși pe cei mici. Ideile acestea moderne au prins rădăcini în păturile de jos ale poporului și au produs în viața lui: concubinajul, pata cea mai neagră pe sufletul unui neam, au produs sectarianismul, târguielile de credință, materialismul și alte, tot atâtea rele, cari subminează și duc la perire popoară întregi.

Din noroiul culturii moderne răsar zilnic produsele otrăvitoare ale presei, miile de romane și romanele, ce ațâță fantazia sufletele și simțurile și pe nesimțite duc pe cetitorii lor în murdăria celor mai josnice patimi. Oare ziaristica modernă, apucată pe mâinile francmasonilor și jidanilor nu își picură zi de zi otrava în sufletul creștinilor?

Ba am ajuns acolo că în Europa cultă și creștină apar foi și reviste cu singurul program de a idoliza senzualitatea. Ziarisții moderni predică azi cu puteri de profeți și mulți, foarte mulți

dintre ei sunt cei mai harnici apostoli ai corupției. Jurnalistica de azi în loc de a înălța omenimea, ea este carea pentru ca să-și facă reclamă, se adâncește și scurmă în noroiul celor mai josnice patimi. În acești paraziți ai oménimii se înnoiește fapta hidoasă a lui Iuda, dând pentru bani, morții: nevinovăția atâtor suflete!

Din aceasta conlucrare a ziaristiceii și a literaturii s'a înfiripat cultura mincinoasă de azi, vederile scâlciate despre rostul vieții. Acestea au nimicit conștiința de om, a atâtor luminați. Iar știința fără conștiința — zice Rabelais — e stricăciunea sufletului. Știința singură dă frâu liber patimilor și duce la perire». (ip.)

*

Catolicii englezi și presa. Dintre pastoralele din presimile acestui an ale episcopilor catolici din Anglia, cea mai interesantă e a episcopului din Liverpool, care spune lucruri de cea mai mare însemnătate despre ținuta catolicilor englezi față de presă. Se plânge adevărat episcopul în această pastorală asupra faptului, că catolicii nu sprijinesc de ajuns presa catolică. În Anglia până azi încă nu este nici un organ de publicitate catolic, care ar putea fi pus alături de vreunul din armada ziarelor protestante, ori, din punct de vedere religios, cel puțin indiferente.

Se știe, că ziarele mari engleze de altfel nu prea atacă religia, iar în privința morală nici când nu greșesc. Asta e adevărat, zice episcopul din Liverpool, căci poporul englez nici n'ar suferi așa ceva, dar tocmai această tactică ziaristică e cea mai potrivită, de-a seduce pe catolici și de a-i face indiferenți față de religiune. În această ordine de idei apoi episcopul provoacă pe credincioșii săi, să deie după puțină tot sprijinul moral și material, pentru întărirea și prosperarea presei catolice. (*Egyházi Közlöny*).

*

„Câteva cuvinte în interesul unei întreprinderi concrete.” Acesta e titlul unui articol mai lung, apărut în coloanele revistei »Vingtieme Siécle« (Belgia), din a cărui cuprins se lămurește mai pre sus de orice îndoială scopul adevărat al serbărilor iubilare italiene. Căci iată ce citim într'ânsul despre planul francmasonic al acestor serbări:

»Planul s'a născut în acea Romă, care cuprinde între zidurile sale pe cel mai mare dușman al liberei-cugetări, dar care a purtat totdeauna cele mai însuflețite și mai vajnice lupte pentru ideile mărețe, ce ne însuflețesc. Roma își știe datorința și nu va lăsa să-i scape prinsonerul, care ce-i drept susține sus și tare că-i prinsoner de bună voie, dar pe care civilizația l-a

condamnat. Roma, din prilejul acestui congres (e vorbă de congresul liberpansorilor din Belgia), se îndreaptă către voi, către voi își înalță cuvântul pornit din adâncul inimei, și fiii ei de astădată cer o dovadă simțită a legăturii internaționale a lumii liberucuetătoare, pentru ca *în fața bisericii s. Petru să poată ridică sediul liberucuetării internaționale*. Dacă voi toți, cari știți apreția acest plan, veți face *în țările voastre propagandă energică*, credem, că *în anul 1911*, această clădire va stă deja, ca un simbol împotriva superstiției, având pe frontispiciu numele celei din urmă victime al acestei superstiții, alui *Francisco Ferrer*. În această clădire vom primi noi, cu ajutorul vostru, școala laicizată după ideile victimei iezuiților spanioli; un muzeu vom înființa într'însa, care va fi chemat să eternizeze pentru toate timpurile toate mișeliile și nedreptățile, săvârșite din partea *păpilor, preoților și ale celor ce-i urmau*.*

Oricât s'ar negă deci din parte oficială, că iubileul nu ar fi îndreptat în contra Vaticanului, *de fapt* asta nu se poate tăgădui, precum e limpede și aceea, că aceasta tendință a sărbărilor, a simțit-o din bună vreme și Vaticanul, și capetele încoronate, zădărnicind deocamdată planul »măreț« al liberpansorilor internaționali.

Și între atari împrejurări organul eparhiei ortodoxe a Ardealului se plânge de neparticiparea la jubileu a Românilor din Ardeal, și crede, că a lovit cuiul în cap, când scrie, că »*considerațiile papismului n'ar trebui să influințeze lumea românească, nici cea greco-catolică*, căci noi am merge ca români la mama noastră romană, iar nu ca confesiune.« Cale bună! — Noi vom merge altădată (ar.)

*

Date triste din țara „luminei“. Statistica publicată de ministerul de războiu al Franței ne spune, că aproape 10% din recruți nu știu să scrie și să cetească, când intră în armată. Procentul nu e tocmai mare, dar totuș ne surprinde! Dar ceea ce spune ziarul radical »Le petit Journal«, despre numărul școlarilor este mai mult decât surprinzător: e trist!

»Numărul școalelor fără de școlari — scrie ziarul numit — este spăimântător. 12,769, acesta este numărul oficial, ce ni-l spune, pe pagina 231, volumul I. din statistica oficială a școlilor primare. Adevăratul număr al acestor școli pare a fi însă și mai mare: este de 17,000, așa că din 36,000 de comune, câte are Franța, mai mult de jumătate au școli, în cari învățătorul de loc, ori aproape de loc nu are școlari. Câteva școli nu numără nici 5 școlari, câteva nu au nici unul. Spre a-și justifica existența, unii învățători trebuie să-și aducă proprii copii, ori să-și adune nepoți și nepoate de printr'alte părți, ca să-i înscrie în școala

sa, cu toate că aceia au trecut de mult peste vrâsta, în care sunt datori să cerceteze școala.

O nouă cercetare oficială mai precisă a dovedit, că da, 17,000 școli sunt în Franța, cu câte mai puțin de 20 școlari.

Să nu vorbim de cheltuelile superflue enorme, ce se fac cu clădirea și susținerea acestor școli, cari urcă la zeci de milioane, pentru ca învățătorii să grăiască — păreților. E tragic însă, că după ce a adus cele mai mari jertfe spre a pune temeiul bun instrucțiunii primare, Franța ajunge astăzi să-i lipsească materialul, care să fie instruit! Când te gândești: că 17,000 de școli stau goale sau aproape goale! — Poate că o revenire a societății din Franța la spiritul temerii de Dumnezeu — ar fi medicina singur potrivită. (m).

*

Pericolul adventismului. Sub acest titlu »România Creștină« din București scrie următoarele:

»În orașele noastre mai mari, și mai ales în capitală, se întinde adventismul cu o furie nemai pomenită. Oamenii sărmani, meseriași, pensionari, femeii din popor, cusătorese și spălătorese sunt ademenite de acești sectari, se duc în adunările lor și le împărtășesc rătăcirile. Capitala e plină de asemenea cuiburi ale adventismului.

Pericolul propagandei catolice e nul pe lângă această mare primejdie. Catolicismul se adresează de ordinar oamenilor foarte bogați și culți și sunt foarte puțini aceia, pe care îi câștigă. Adventismul și Sabatismul însă se adresează poporului de jos și câștigă familii întregi. Mai ales că această sectă impune adeptilor ei să atragă pe toți prietini și cunoscuții lor și să-i aducă în sânul sectei.

După informațiile căpătate dela niște adventiști, numărul lor în capitală a devenit colosal; se socotesc peste 5000.

Și pe când pericolul crește, preoțimea noastră nu i-a nici o măsură. »Societatea ortodoxă« face ședințe de sport și petreceri, iar în mijlocul poporului nu se duce nimeni.

Cei din jurul Mitropolitului se gândesc la năcazurile lor: cum ar face să inducă lumea în eroare, ca să scape și să rămână cu mișoarele de lei, salarii, asigurate.

Se înțelege, dacă în Biserica noastră apostolatul e prețuit pe mulțimea arginților, atunci pierim la sigur«.

*

Spicuirii. În toamna anului 1844, când fostul profesor din Kiew, Golowinski, denumit fiind de director al seminariului teologic catolic din St. Petersburg, și-a ocupat scaunul, s'a prezentat și țarul Nicolae I. să cerceteze institutul. După ce i-a gratulat lui Golowinski, că deja așa de tiner a ajuns la o slujbă atât de însemnată, i-a adresat înaintea teologilor adunați, aceste cuvinte: *»Și eu pot zice despre mine, că sum catolic — firește că greco-catolic; cu toate acestea nu sum dușmanul catolicilor latini. Însă (și la aceste cuvinte și-a pus mâna pe piept, și în ton solemn de jurământ a zis) pe catolicii latini numai sub condiția aceea îi voi suferi, dacă nu vor recunoaște nici o altă supremație decât a mea, și dacă vor rupe orice legătură cu Roma!«* (*»Allgemeine Zeitung«* din 25 Noemvrie 1844).

*

Revista *»Revue de l'Église Grecque-Unie«* în disputa, ce a purtat-o în anul 1887 cu revista neunită *»L'Union chrétienne«* în cauza celor 9 întrebări ale lui Solovieff amintește următorul caz mișcător: Nu este nici o jumătate veac, de când un episcop catolic din Rusia a făcut vizitațiune într'o parohie a sa; din întâmplare era acolo și episcopul ortodox. Cei doi prelați și-au pus vizita unul altuia, și cu acest prilej episcopul catolic astfel a agrăit pe colegul său: *»Dumnezeul nostru unul este, biserica una, pentru ce nu suntem deci și noi una?«* *»Țarul nu voește!«,* fû răspunsul, și episcopul ortodox începû a plânge. (vp.)

*

Divergență de păreri. Găsesc în cartea Msgr-lui L. Duchesne, directorul școlii franceze din Roma, *»The Churches Separated From Rome Benziger Brothers«,* New-York, 1907. la pag. 97, nota 2. următoarea notiță interesantă: Bisericile rusești și grecești s'au deosebit tare în păreri și în procedură privitoare la reprimirea latinilor în ortodoxie. După alungarea latinilor din Constantinopol la anul 1260 și după conciliul dela Florența, ei se mărginiră la remiruirea lor. La anul 1629, Biserica rusească, care până acuma urmează aceasta metodă, impune și rebotezarea convertiților. Însă patriarhii Constantinopolului, Nicon și Joasaf, în conțelegere cu ceilalți patriarhi răsăriteni o readuc, la anii 1655 și 1667, la obiceiul vechiu. La anul 1718, atât în Rusia cât și în patriarhiile grecești, se admite chiar și botezul calvinilor și luteranilor. O schimbare se întâmplă iarăș la anul 1756, când cei patru patriarhi declară botezul bisericii latine de invalid, sub pretextul, că nu e conferit prin cufundare. Mai în urmă cam de pe la anul 1860, sinodul din Athena, precum și patriarhatul Constantinopolului, decid iarăș ca numai miruirea să se reconfească. Vezi și la

W. Birkbeck, Russia and the English Church, tom. I. p. 63. Quot capita tot sententiae! Așa este, unde nu-i auctoritate centrală. Iată necesitatea unui cap bisericesc, care toate chestiile de morală și credință să le rezoalve în chip autentic. (x).

TELEFON.

Dr. B. Budapesta. Nu înțelegem de ce stăruiti așa de mult, să Vă spunem de ce nu ieșim, ca supliment științific al Unirii, și credem, că Vă mulțumim de ajuns, când declarăm: *Nu s'a putut, și nu s'a putut, din motive independente de noi!*

Ce privește apoi recomandarea revistei noastre din partea P. V. Ordinariate, știm atâta, că ea ni-s'a promis la conferința literară din 25 Decembrie 1910 dela Orade. Că în ordinea recomandărilor deja începute — cum spui — vom ajunge și noi la rând, nu știm. — Sărbători fericite!

P. Gerliște. Te minunezi, cum s'a putut, că Arhiepiscopul *Iosif Réne Villatte* din Paris, să treacă la ortodoxie, și mai ales nu înțelegi faptul, că el cearcă să fie primit chiar în sinul Bisericii române din regat.

Ne mirăm și noi, și deocamdată nu înțelegem! Atâta doar putem să-ți șoptim de pe acum: lucrul nu trebuie luat prea de tot tragic! Și mai ales de aceea nu, pentrucă întocmai cum te miri și nu înțelegi Dta, cum ne mirăm și nu înțelegem nici noi, — tot așa se miră și nu înțelege nici: *Biserica din regat*, altfel, ce ar însemnă cuvinte ca acestea: »un caz surprinzător», »cazul fiind de o natură excepțională» și »fără precedent în Biserica noastră», cuvinte, pe cari le scrie »Amvonul» din București, cel atât de hult pentru *bizantinismul* său, din partea celor dela »România Creștină».

Ce ar fi putut să îndemne pe un arhiepiscop catolic — adevărat că: *regionarius*, deci »fără de țară», și hirotonit între împrejurări, cari »fac discutabilă succesiunea sa apostolică» — să cerce a intra în clerul Bisericii lui Athanasie, chiar în aceasta vreme, când ieșea lumină atâtea păcate ale acestui cler?! — Nu știm! Știm însă, că lumina se propagă destul de repede, și credem, că în curând ne vom lumina și noi, și alții.

H. Cracovia. »Problema vieții» a rămas, cum vedeți, pentru alt număr. N'a încăput de data asta, cu toate că de Sfintele Sărbători, am ținut să dăm un număr mai bogat ca de obicei. — Dorința Vi-se va împlini. S'ar putea altfel?!

Dr. H. Beiuș, P. Carăii-mari, C. Corpade, Dr. B. București. Primit cu mulțămite. — Vor urmă.

SUMARUL:

Ioan Georgescu: Hristos a înviat! — **Dr. Alexandru Nicolescu:** Colecțiunea Pseudoisidoriană (II. Articol final). — **Dr. Ioan Bălan:** Limba cărților bisericești (V). — **Dr. Iuliu Florian:** Cinstirea Evangheliei în vechime. — **Dr. Iacob Radu:** Fragmente din luptele și suferințele Bisericii române (I). — **Zapletal—Lucaciu:** Câteva dintre problemele exegesei Testamentului Vechiu (II). — **Dr. Nicolae Brinzău:** Administrarea oficiului parohial (II). — **Cronică.** — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: **Dr. Alexandru Rusu.**

Proprietar-editor: **Comitetul de redacție.**